

**PAPPIEN VÄLISET VIRKARIIDAT PORVOON HIIPPAKUNNASSA
KUSTAVILAISELLA AJALLA.**

Otto Vepsäläinen
Maisterintutkielma
Historia
Historian ja etnologian laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2024

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Historian ja etnologian laitos
Tekijä Otto Vepsäläinen	
Työn nimi Pappien väliset virkariidat Porvoon hiippakunnassa kustavilaisella ajalla.	
Oppiaine Historia	Työn laji Maisterintutkielma
Aika 27.5	Sivumäärä 59
<p>Tiivistelmä</p> <p>Tutkielmassa tarkastellaan Porvoon hiippakunnassa pappien välillä tapahtuneita virkariitoja kustavilaisella ajalla. Tutkielman lähdeaineistona käytetään Porvoon tuomiokapitulin istuntopöytäkirjoja, joita tutkitaan vuorovaikutuksen ja toimijuuden näkökulmista. Lähdeaineiston perusteella päästään käsiksi siihen, miten virkariitoja käsiteltiin tuomiokapitulissa, sekä miten virkariitojen eri osapuolet toimivat riitatilanteissa.</p> <p>Tutkielman tavoitteena on selvittää minkälaisia riitoja pappien välille syntyi, miten niiden prosessit etenivät ja miten ne ratkesivat. Samalla tulkitaan syitä miksi prosessit etenivät juuri tietyillä tavoilla. Tämän lisäksi tutkimuksen tarkoituksena on tarkastella minkälaisen kuvan pappien väliset virkariidat antavat kustavilaisen ajan papiston poliittisesta kulttuurista, sekä yleisesti varhaismodernista poliittisesta kulttuurista.</p> <p>Tutkielman tulokset sopivat yhteen aiemman tutkimuksen kanssa erityisesti tuomiokapitulin osalta, jonka sovitteleva ja neuvotteluun pohjautuva toimintatapa sopii yhteen aiemman tutkimuksen luomaan kuvaan varhaismodernista poliittisesta kulttuurista. Samalla kuitenkin tutkielma osoittaa, että pappeilla oli myös merkittävästi omaa toimijuutta, ja että joskus he päätyivät selvittämään virkariitoja epävirallisilla menetelmillä tai protestoinnilla.</p>	
Asiasanat papisto,tuomiokapituli, kustavilainen aika, poliittinen kulttuuri, vuorovaikutus, toimijuus	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopiston julkaisu arkisto (JYX)	
Muita tietoja	

KUVIOT

Asetelma

Virkariitojen toimijat, tavoitteet ja keinot.

50

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	
1.1	Tutkimuksen tausta ja tavoitteet	1
1.2	Aikaisempi tutkimus	2
1.3	Tutkimuskysymykset, tutkimuksen rajaukset ja tutkimusetiikka	8
1.4	Lähdeaineistot	9
1.5	Metodit ja teoria	11
2	RIITOJEN SYY JA SYNTY	
2.1	Nurmijärven riita	16
2.2	Epäsuosittu kirkkoherra	22
2.3	Virkariidat papinvaaleissa	27
2.4	Paikallisyhteisön tuella käräjille	28
2.5	Passiivisen vastarinnan keinoilla kapitulia vastaan	31
3	Virkariidat ja poliittinen kulttuuri	
3.1	Sosiaaliset vastakohtaisuudet virkariidoissa	39
3.2	Riitelijöiden toimijuus ja retoriikka	42
3.3	Tuomiokapituli ja riitatapaukset	45
4	Päätäntö	52
	LÄHTEET	55
	Liitteet	58
	Lyhenteet	58
	Porvoon tuomiokapitulin kokoonpano kustavilaisella ajalla	58

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen tausta ja tavoitteet

Maisteritutkielmassani tutkin Porvoon hiippakunnan alueella tapahtuneita pappien välisiä virkariitoja kustavilaisella ajalla 1771-1809. Tutkin siis sitä millaisia pappien väliset konfliktit olivat, ja miksi ja miten ne syntyivät ja lopulta ratkesivat.

Varhaismodernin Ruotsin kirkko jakautui hiippakuntiin, joita 1700-luvun lopulla Suomessa oli kaksi, joista toinen oli Venäjän keisarikunnan rajalla oleva Porvoon hiippakunta. Alunperin hiippakunnan keskus oli sijainnut Viipurissa, mutta se siirtyi Porvooseen suuren pohjan sodan jälkeen. Hiippakunnan johdossa toimi vaaleilla valittu ja hallitsijan nimittämä piispa, joka johti hiippakunna hallinnollista organisaatiota, tuomiokapitulia. Tämän lisäksi hallintoon osallistui pappiskokous, eli synodi, jonka hallinnollinen merkitys 1700-luvun lopulla oli kuitenkin enää vähäinen.¹ Tuomiokapitulien organisaatio muuttui varhaismodernilla ajalla useasti. 1600-luvulla se alkoi muuttua piispan itsevaltaisesti johtamasta organisaatiosta yhä enemmän konsistoriaaliseksi. Tämä näyttäytyy muun muassa siinä, että vuoden 1684 kuninkaallisen kirjeen myötä tuomiokapitulien allekirjoitus vaihtui piispan henkilökohtaisesta nimestä muotoon "konsistorio".² Piispa ei myöskään saanut päättää kirkkolain mukaan yksin sellaisista asioista, jotka kuuluivat tuomiokapitulille, vaan ne oli aina esiteltävä tuomiokapitulien yhteisissä istunnoissa. Tarkoitus oli siis se, että tuomiokapituli käsitteli asioita yhdessä, eikä

---

¹ Koskenvesa, 1984, 17.

² Koskenvesa 1983, 49.

piispa voinut vain yksin päättää mitä oli kulloinkin tehtävä.³ Tämä luonnollisesti päti myös pappien välisiin virkariitoihin.

Kustavilaisella ajalla Porvoon tuomiokapituli koostui puheenjohtajana toimivasta piispasta, tätä avustavasta tuomiorovastista, sekä Porvoon kymnaasin lehtoreista⁴. Tämän lisäksi jäsenistöön kuului notaari, jonka tehtäviin kuului muun muassa pöytäkirjojen laatiminen ja tuomiokapitulin arkiston hoito.⁵ Piispan johtama tuomiokapituli oli kunkin hiippakunnan korkein hallinnollinen elin, jonka tehtäviin kuului kirkkokurin ylläpito ja papiston valvonta. Tästä syystä tuomiokapitulilla oli myös tuomiovaltaa niissä tilanteissa, jotka liittyivät pappien viranhoitoon ja riitoihin.⁶

Kuten eivät muutkaan varhaismodernin säädyt, niin ei pappissäätykään ollut homogeeninen ryhmä, vaan sen sisällä oli erilaisia kerrostumia.⁷ Esimerkiksi pappien väliset varallisuuserot saattoivat olla hyvinkin suuret.⁸ Tutkimuksessani esiintyy selkeä sosiaalinen vastakkainasettelu, sillä kaikissa riitatapauksissa vastakkain olivat toisaalta kappalaiset ja apulaiset, ja toisaalta kirkkoherrat.

1.2 Aikaisempi tutkimus

Käytetty tutkimuskirjallisuus voidaan jakaa temaattisesti neljään kategoriaan. Ensimmäinen näistä koostuu aikakauden yleiseen historiaan, kirkkohistoriaan ja makrotason konteksteihin keskittyvistä teoksista. Kategorian teosten tarkoituksena on nimenomaisesti tukea tulkintojen sijoittamista laajempiin konteksteihin. Tähän kategoriaan kuuluu esimerkiksi Aulis J. Alasen "*Suomen historia kustavilaisella ajalla*" Alanen keskittyy erityisesti käsittelemään aikakauden poliittista historiaa, mutta tutkii myös papiston oloja ja kehitystä kustavilaisella ajalla.

---

³ Koskenvesa, 1983, 79-81.

⁴ Kansanaho, 1976, 54

⁵ Koskenvesa, 1983, 69.

⁶ Karonen, 2008, 244.

⁷ Karonen, 2008, 166.

⁸ Suolahti, 1915, 2.

Gunnar Suolahden "Suomen papisto 1600- ja 1700-luvuilla" käsittelee laajasti papistoa useasta eri näkökulmasta ja pyrkii luomaan siitä kattavan kokonaiskuvan. Näin ollen hänen tulkintansa ovat hyödyllisiä, kun niitä verrataan esimerkiksi tutkielman tulkintoihin virkariitojen luonteesta. Kustavilaisen ajan kirkkohistoriaa ovat tutkineet muun muassa Lennart Tegborg, Lennar ja Harry Lenhammar teoksessaan "*Sveriges kyrkohistoria: 5, individualismens Och upplysningens tid*", jossa käsitellään laajasti kirkon kehitystä ja valtakunnan kirkollisia oloja. Erkki Kansanaho sen sijaan keskittyy teoksessaan "*Suomen kirkon hallinto*" kirkon organisaation kehitykseen erityisesti Suomen kontekstissa. Tukielman kannalta tärkein kirkkohistoriallinen teos on kuitenkin Esko Koskenvesan ja Gunnar Träskmanin "*Huset vid Kungsvägen: Borgå domkapitel 1723-1983*", jossa käydään läpi yksityiskohtaisesti Porvoon tuomiokapitulin kokoonpano ja kehitys 1700-luvulla. Tämän ymmärtäminen on tärkeää, sillä sen kautta voidaan paremmin ymmärtää tuomiokapitulin toimintaa riitatilanteissa.

Toinen kategoria koostuu teoksista jotka käsittelevät papiston poliittista kulttuuria. Papiston sisäisten konfliktien tutkimus on pääosin keskittynyt 1700-luvulla herätysliikkeiden tutkimukseen. Erityisesti niin sanotut radikaalipietistit aiheuttivat toimillaan papiston sisäisiä riitoja, jotka kuitenkin saatiin nopeasti ja kivuttomasti selvitettyä. Yleisesti kuitenkin papisto näyttäytyy tutkimuskirjallisuudessa varsin yhtenäisenä säätyinä, joka ei kärsi merkittävistä sisäisistä ristiriidoista. Yleisesti tutkimuksissa on keskitytty aatelin papiston tai kruunun ja papiston välisiin ristiriitoihin.

Suolahden "*Suomen papisto 1600-1700 luvuilla*" teoksen laajuudesta johtuen myös papiston poliittinen kulttuuri nousee esille muun muassa silloin, kuin teoksessa käsitellään pappien keinoja vaikuttaa papinvaalin äänestykseen.⁹

Tämän tutkimuksen kannalta erityisen tärkeä työ on Eero Matinollin "*Porvoon hiippakunnan papinvaalit ja papinvirkojen täyttämisen aikakautena 1721-1801 sosiaalishistoriallinen tutkimus.*" Teoksessa käsitellään kvantitatiivisesti sitä, mitkä tekijät johtivat tiettyjen pappien valintaan ja millainen sosiaalinen ilmiö papinvaali

---

⁹ Suolahti, 1919, 116.

oli. Työssään Marinelli korostaa erityisesti talonpoikien uskollisuutta omia kappalaisia ja muita seurakuntalaisille tuttuja pappeja kohtaan. Papinvaalit ovat tärkeä osa papiston poliittisen kulttuurin tutkimusta, sillä ne olivat keskeisiä poliittisen toiminnan areenoita.

Peter Lindströmin "*Prästval och politisk kultur 1650-1800*" keskittyy väitöskirjassaan tutkimaan papinvaalien kehitystä Hälsinglandin maakunnassa vuosina 1650-1800. Lindström tutkii sitä miten papinvaalit kehittyivät ajanjaksolla ja erityisesti sitä miten seurakuntalaiset pyrkivät saavuttamaan omia tavoitteitaan vuorovaikutuksessa viranomaisten kanssa. Tämän lisäksi Lindström osoittaa miten papinvaalien kehitys kuvastaa aikakauden laajempaa poliittisen kulttuurin kehitystä. Yleisesti papin virkojen täyttämistä on enemmän käsitelty tämän tutkimuksen aikarajausta varhaisemmalta ajalta.

Pentti Laasonen on tutkinut papinvaalien poliittista kulttuuria myöhäiskaroliinisena aikana. Laasonen keskittyy tutkimaan sitä, miten aikakauden poliittinen kulttuuri ilmentyy tilanteissa joissa tuomiokapituli ja kruunu tai maaherra kamppailevat siitä, kuka saa pappien nimeämisen vallan. Laasonen esimerkiksi kiinnittää huomiota Turun ja Viipurin hiippakuntien välisiin eroihin näiden pyrkiessä nimittämään omia suosikkejaan virkoihin. Laasonen keskittyy erityisesti kuvaamaan niitä keinoja, joita tuomiokapituli hyödynsi kamppaillessaan maallisia virkamiehiä ja hallitsijan vaikutusvaltaa vastaan.¹⁰

Pääasiassa pappien ja papiston toimijuutta ja vuorovaikutusta on tutkimuksessa käsitelty papiston ja keskusvallan näkökulmasta. Keskeisiä kysymyksiä ovat olleet muun muassa se, mikä on ollut kirkon rooli keskushallinnon kontrollin lisääntymisessä tai valtionrakentamisessa. Oma tutkielmani sen sijaan keskittyy tutkimaan pappissäädyn sisäistä vuorovaikutusta ja konflikteja, muun muassa papinvaalien kautta. Miten siis papisto toimii kun sen sisällä on kriisejä ja

---

¹⁰ Laasonen, 1983, 108-110.

konflikteja. Näin ollen tutkielma tarjoaa uuden näkökulman aikakauden papiston poliittiseen kulttuuriin ja pappien toimijuuteen.

Riitta-Ilona Hurmerinta käsittelee pro-gradu tutkielmassa "Monessa mukana. Papiston vuorovaikutussuhteet Lapualla 1652-1674" käsittelee vuorovaikutussuhteita sekä horisontaalisesti pappien välillä että vertikaalisesti tuomiokapitulin ja paikallisyhteisön välillä. Tutkimuksen lähdeaineistona toimivat maallisen oikeuden pöytäkirjat, joita tutkija on käsitellyt diskurssianalyysin ja mikrohistorian näkökulmasta. Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää minkälaisia vuorovaikutussuhteita papistolla oli käräjillä ja kuinka paljon näitä suhteita oli. Tutkimuksen keskeisenä tulkintana oli se, että papeilla oli merkittävä rooli käräjillä ja he olivat jollakin tavalla mukana useissa erilaisissa prosesseissa.

Mikko Hiljanen käsittelee väitöskirjassaan papiston roolia valtion rakentamisessa ja sen poliittista kulttuuria 1500-luvulla. Erityisesti hän keskittyy tutkimaan kirkkoherrojen roolia ja merkitystä valtionrakennuksessa ja näiden vuorovaikutussuhteita esivaltojen ja paikallisyhteisöjen kanssa. Hiljanen korostaa erityisesti papiston roolia eri toimijoiden välisenä välittäjänä. Hän nostaa esille pappien omaa toimijuutta keskushallinnon paineesta huolimatta ja neuvotteluiden tärkeyttä esimerkiksi pappien nimittämisissä.¹¹

Kolmas kategoria koostuu teoksista jotka käsittelevät yleisesti varhaismodernin Ruotsin poliittista kulttuuria. Keskeisiä teoksia ovat muun muassa Eva Österbergin artikkeli "*Bönder och centralmakt i det tidigmoderna Sverige. Konflikt - kompromiss -politisk kultur*", Petri Karosen ja Marko Hakasen "*Personal Agency at the Swedish Age of Greatness 1560-1720*" ja Henrik Meinanderin, Petri Karosen ja Kjell Östbergin "*Kansanvoallan polkuja. Demokratian kehityspiirteitä Suomessa ja Ruotsissa 1800-luvun lopulta 2020-luvulle*". Kyseessä olevat teokset käsittelevät kattavasti tutkimuksessa käytettävien toimijuuden ja vuorovaikutuksen käsitteitä varhaismodernissa

---

¹¹ Hiljanen, 2019, 114-118

Ruotsissa. Teokset antavat myös näkökulmia papiston poliittisen kulttuurin määrittelylle.

Österberg keskittyy tulkitsemaan varhaismodernissa Ruotsissa keskusvallan ja talonpoikien välistä vuorovaikutusta, korostaen tämän vastavuoroisuutta ja erityisesti neuvottelun merkittävyyttä silloin, kun keskusvalta halusi saada talonpoikien toimivan tietyllä tavalla. Österberg edustaa näin ollen "alhaalta ylös" suuntautuvaa valtion rakennuksen ja poliittisen kulttuurin mallia, jossa keskiössä toimivat neuvottelu ja vuorovaikutus. Myös Nils Erik Villstrand on korostanut neuvotteluiden tärkeyttä esimerkiksi väenotoissa, joissa rahvas käytti monia sekä passiivisen että aktiivisen vastarinnan muotoja.¹² Villstrand myös korostaa papiston toimintaa valtakunnan rakennuksessa näiden osallistuessa muun muassa tiedonvälitykseen ja kirkkokurin edistämiseen.¹³

Toinen tätä näkökulmaa edustava tutkija on Andre Holenstein, jonka mukaan varhaismodernin valtion poliittisen toiminnan keskiössä oli ajatus voimaannuttavasta vuorovaikutuksesta (*Empowering interaction*). Tällaisessa vuorovaikutuksessa valtion ja sen viranomaisten ja paikallisten yksilöiden ja yhteisöjen toiminta oli molempia hyödyttävää. Toisin sanoen vuorovaikutustilanteissa pyrittiin löytämään ratkaisu, joka palvelisi kaikkien tavoitteita.¹⁴

Vaihtoehtoista koulukuntaa edustaa erityisesti Charles Tilly, joka jakaa varhaismodernit valtiot kahtia sellaisiin, joiden tulee hyödyntää pakkokeinoja sodankäyntiä varten ja niihin joilla on tarpeeksi taloudellisia resursseja esimerkiksi palkata sotilaita ilman pakkovärävyksiä. Tilly näkee että hallitsijoiden ja paikallistasolla olevan eliitin suhde oli pakkoon perustuva.¹⁵ Toisin sanoen hän näkee valtion rakentamisen ja poliittisen kulttuurin rakentuvan "ylhäältä alas".

---

¹² Villstrand, 2000.

¹³ Villstrand, 1992, 96.

¹⁴ Holenstein, 2009, 25-30.

¹⁵ Tilly, 1992, 69-71.

Tillyn teorian ei nähdä suoraan soveltuvan varhaismoderniin Ruotsiin, mutta pakkoon ja ”Ylhäältä alas” suuntautuvaa näkökulmaa on silti sovellettu useasti.¹⁶

Peter Aronsson on tutkinut laajasti erityisesti talonpoikien poliittista toimijuutta ja kulttuuria. Teoksessaan *”Bönder gör politik”* hän käsittelee kolmen eri seurakunnan poliittista kulttuuria ja niiden kehitystä vuosina 1680-1850. Hän keskittyy tutkimaan aihetta pitäjänkokousten näkökulmasta, selittäen miten paikallisyhteisöjen poliittinen toiminta rakentui ja kehittyi. Millaisia sosiaalisia suhteita paikallisyhteisössä oli, ja miksi niiden poliittinen kulttuuri rakentui juuri tietynlaiseksi. Laajempaan tavoitteena Aronssonilla onkin ollut osoittaa että modernin Ruotsin poliittisen kulttuurin juuret ylettyvät 1900-luvun alkua pidemmälle.

Kaarlo Wirilander on tutkinut kokonaisvaltaisesti säätyläistöä 1700-luvulla ja on näin ollen myös selvittänyt säätyläisten poliittista kulttuuria ja erityisesti näiden suhtautumista virkoihin, joihin myös papin virka kuului. Samoja aiheita on myös käsitellyt Sten Carlsson teoksessaan *”Bönde-präst-ämbetsmän: svensk ståndscirkulation från 1680 till våra dagar ”*. Tosin Carlsson keskittyy tutkimaan pääasiassa säätykiertoa ja sen kehitystä 1600-luvun lopulta lähtien.

Neljäs kategoria koostuu eri seurakuntien paikallishistorioista.

Pappien välisiä riitoja on käsitelty laajasti paikallishistorioissa, jotka keskittyvät kuvaamaan tiettyjen alueiden historiallista kehitystä. Kun nämä teokset käsittelevät pappien välisiä riitoja, ne pääosin keskittyvät kuvaamaan riitojen prosessia ilman, että niitä pyritään tulkitsemaan tarkemmin tai liittämään niitä laajempiin yhteiskunnallisiin konteksteihin. Tässä tutkielmassa on hyödynnetty useita paikallishistorioita, joista keskeisimmät käsittelevät niitä tapauksia, jotka on nostettu esille tutkielman toisessa pääluvussa. Näitä ovat Päiviö Tommilan, *”Nurmijärven pitäjän historia: 2, Itsenäisen Nurmijärven pitäjän vaiheet”*, Saimi Hirvosen *”Pielisjärven pitäjän historia 1721-1810”* ja Pekka Lappalaisen. *”Pieksämäen seudun historia:*

---

¹⁶ Tillyn kritiikistä ks. Karonen & Hakanen 2017, muista ”ylhäältä alas” tutkimuksista Ks., Glete 2002, Nilsson 1989, Nilsson 1990, Nilsson 1994, Lindegren 1985.

Pieksämäki, Jäppilä, Virtasalmi Ja Pieksämäen kauppala.” Paikallishistorioiden hyödyntämistä tutkielmassa käsittelen tarkemmin myöhemmin johdannossa.

1.3 Tutkimuskysymykset , tutkimuksen rajaukset ja tutkimusetiikka

Tutkimuskysymykset ovat seuraavat.

1. Minkälaisia pappien väliset konfliktit olivat ja miksi ne syntyivät?
2. Miten ja miksi konfliktit ratkesivat?
3. Miten konfliktien synty ja ratkaisu kuvaavat kustavilaisen ajan papiston poliittista kulttuuria?

Tutkimuksen tarkka ajallinen rajausta sijoittuu kustavilaiselle ajalle, eli vuosille 1771-1809. Osa tapauksista alkaa ennen vuotta 1771, mutta päättyvät tutkielman rajatulla ajanjaksolla. Tutkimusaihe rajaa myös tutkimuksen maantieteellisen rajauksen hyvin selkeästi käsittämään silloisen Porvoon hiippakunnan alueen. Myös on tärkeää huomioida, että tutkielma ei pyri luomaan kokonaiskuvaa koko papiston poliittisesta kulttuurista tai toimijuudesta, vaan keskittyy tutkimaan sitä konfliktien kontekstissa. Tutkimuksesta on myös rajattu pois tapaukset joissa riitaa on syntynyt papin leskien välille, sillä vaikka lesket sinällään myös kuuluvat pappissäätyyn, on heidän asemansa silti eri kuin virkaa tekevillä papeilla.

Tutkimuksessa käytetyt riitatapaukset on etsitty asiakirja-aineistosta hyödyntämällä Porvoon hiippakunnan alueiden paikallishistorioita. Nämä tutkimukset sisältävät usein yksityiskohtaisen selonteon kaikista papeista, joita seurakunnassa on toiminut ja myös näiden toiminnasta. Tutkimuksissa käsitellään myös pappien riitatapauksia, jolloin ne on voitu jäljittää lähdeviitteiden avulla myös alkuperäisaineistosta. Tämän jälkeen valitsin neljä tapausta, joita käsittelen tarkemmin tutkimuksessani. Tapaukset on valittu kattavasti, joten ne edustavat kokonaisuudessaan kaikkien niitä näkökulmia joita tapauksista oli mahdollista löytää. Esimerkiksi tapausten valinnassa on pidetty huolta siitä, että kaikki ne keinot ja tavoitteet joita papeilla on

tapauksissa ollut, tulevat edustetuiksi. Luonnollisesti käsiteltyjen tapausten määrään vaikuttavat myös maisterintutkielman säädetty laajuus.

Kuten tutkimuksessa aina, yleiset tutkimuseettiset käytännöt on huomioitu myös tässä työssä. Pappien väliset konfliktitilanteet sisältävät ajoittain ikäviä tilanteita ja inhimillistä kärsimystä, kuten esimerkiksi väkivaltaa ja alkoholismia, jonka vuoksi kohtelen lähdeaineistoa kriittisesti ja asetan niissä olevat toimijat oman aikansa konteksteihin. Toisin sanoen teen oikeutta tutkimuksen kohteille.¹⁷

1.4 Lähdeaineistot

Tutkimuksen pääasiallisena lähdeaineistona ovat Porvoon tuomiokapitulin renovoidut istuntopöytäkirjat. Istuntopöytäkirjoihin merkittiin kussakin istunnossa käsitellyt asiat, päätökset sekä päätöksentekoprosessi. Renovoiduilla pöytäkirjoilla tarkoitetaan pöytäkirjojen puhtaaksikirjoitettuja versioita, joihin on liitetty pääsääntöisesti kaikki päätöksentekoon tarvittavat liitteet.¹⁸ Juuri liitteiden löytyminen samasta asiakirjasta tekee aineistosta erityisen hyödyllisen tutkimuksen kannalta, sillä sitä kautta tapauksista piiryy paljon tarkempi kokonaiskuva. Istuntopöytäkirjat ovat tutkimuskysymysten kannalta hedelmällinen lähde, sillä sitä kautta päästään käsiksi pappien välisiin konflikteihin ja ennen kaikkea siihen, miten niitä pyrittiin ratkaisemaan.

Istuntopöytäkirjojen käyttö tutkimuksessa vaatii tiettyjä lähdekriittisiä huomioita. Ensinnäkin pöytäkirjojen kautta voidaan nähdä vain ne konfliktitilanteet, jotka ovat tulleet tuomiokapitulin tietoon. Tutkimuksessa ei siis päästä käsiksi sellaisiin mahdollisiin tilanteisiin, jossa papit selvittävät ongelmansa keskenään. Vaikka papit olisivatkin valittaneet toisistaan tuomiokapitulille, on silti todennäköistä, että nämä

---

¹⁷ Kalela, 2002, 180.

¹⁸ Esimerkiksi riitatapauksissa kirjeet, joita riittelijät ovat lähettäneet tuomiokapitulille.

pyrkivät ratkaisemaan riitaa samalla myös keskenään. Tätä vuorovaikutusta ei luonnollisesti nähdä tutkimuksen lähteissä suoraan, mutta papit mainitsevat usein yrittäneensä keskustella asiasta ennen kuin toinen heistä oli ottanut yhteyttä tuomiokapituliin. Ajoittain papit saattoivat myös pyrkiä ohittamaan tuomiokapitulin lähettämällä valituskirjeitä suoraan kuninkaalle. Sen lisäksi asioita on voitu myös käsitellä esimerkiksi pitäjänkokouksissa ja maallisessa oikeudessa, joiden pöytäkirjoja ei ole työn laajuuden vuoksi otettu mukaan tähän tutkielmaan, ellei niitä ole kopioitu liitteiksi istuntopöytäkirjoihin.

Tutkimuksessa on myös hyödynnetty piispan tarkastuspöytäkirjoja. Piispantarkastukset olivat tilaisuuksia joissa hiippakunnan piispa saapui tarkastamaan jonkin seurakunnan kirkollisia oloja. Tämä tarkoitti muun muassa kirkonkirjojen tarkastusta, sekä pitäjäläisen kristinopin tason arviointia. Tarkastuksilla saatettiin kuitenkin käsitellä muitakin asioita, kuten esimerkiksi käynnissä olevia riitatapauksia tai tulevia papinvaaleja. Piispantarkastusten pöytäkirjoihin pätevät samat lähdekriittiset kriteerit, kuin edellä mainittuihin istuntopöytäkirjoihin.

Tuomiokapitulin kokoonpano on myös lähdekriittisesti merkittävää. Tuomiokapituli muodostui ylemmästä papistosta, joten on pohdittava kuinka puolueetonta tuomiokapitulin toiminta oli tapauksissa, joissa vastakkain saattoi olla sääty hierarkiassa paljon heitä lähempänä oleva kirkkoherra ja paljon kaukaisempi kappalainen. Tuomiokapitulin näkökanta voidaan nähdä esimerkiksi tapauksissa, joissa se määritteli keitä asetetaan ehdolle tiettyihin virkoihin. Erityisesti hakijoiden oppineisuuden merkittävyys kasvoi 1700-luvun lopulla, vaikka pappien palvelusvuosilla oli myös yhä suuri merkitys.¹⁹ Tätä näkökulmaa kuvastaa myös tilanne Porvoossa vuonna 1792, kun tuomiorovastin vaalissa kapituli esti Porvoon maaseurakunnan kappalaista Jonas Strengiä osallistumasta vaaliin, sillä sen mielestä pelkää kappalaista ei voitu hyväksyä tuomiorovastiksi.²⁰

---

¹⁹ Matinelli, 1957, 53.

²⁰ Heininen et al. 2005 ,125.

1.5 Metodit ja teoria

Tutkimukseni koostuu laadullisen tutkimuksen metodeista. Tutkimukseni perustuu neljään eri metodiin, joista ensimmäinen on lähdekritiikki. Lähdekritiikki jaetaan yleisesti kahtia ulkoiseen ja sisäiseen lähdekritiikkiin. Ulkoisella lähdekritiikillä tarkoitetaan toimintoja joiden tarkoituksena on arvioida lähteen alkuperää ja aitoutta. Sisäinen lähdekritiikki sen sijaan keskittyy selvittämään lähteen laatijan tarkoitusperiä, hänen kyvykkyyttään puhua käsittelemästään aiheesta ja ennen kaikkea sitä, onko kyseessä oleva lähde hedelmällinen tutkimuskysymysten selvittämisen kannalta.²¹

Toinen tutkimuksessa hyödynnetty metodi on abduktiivinen päättely, joka on yksi kolmesta eri päättelyn muodosta. Toisin kuin deduktio, joka johtaa yleistyksistä yksittäisiin tapauksiin tai induktio joka johtaa yksittäistapauksista yleistyksiin, abduktio pyrkii yksittäisistä havainnoista selityksiin. Tarkoituksena on siis edetä todisteista kohti selitystä. Toisin kuin deduktiossa, tarkoitus ei ole todistaa mitään kiistattomasti, vain ainoastaan löytää vastaus joka sopii yhteen niiden taustatietojen kanssa joita meillä jo on. Induktion sijaan abduktio ei pyri tekemään tulkintoja ympäriltä tulevista havainnoista. Merkittävä ero induktioon on myös se, että abduktio vaatii aina taustakseen teorian, johon päättely perustuu.²² Käytännön esimerkkinä tutkimuksessa havaitaan tapaus, jossa pappi puhuttelee tuomiokapitulia "isällisenä". Tämä yhdistetään teoriaan varhaismodernin sääty-yhteiskunnan patriarkaaliseen rakenteeseen ja abduktiivisesti päätellään, että papin tarkoituksena on osoittaa oma nöyryytensä ja halunsa toimia edellä mainitun yhteiskunnan normien mukaisesti.

Abduktiivinen päättely toimii tiiviisti myös hermeneuttisen tulkinnan kanssa, jossa abduktiivisen päättelyn tulokset luovat laajempaa käsitystä lähdeaineistosta, joka taas tarkentaa seuraavaa abduktiivista päättelyä. Tätä liikettä lähteen ja

---

²¹ Kipping et al. 2014, 315.

²² Aliseda, 2006, 28, 29,33,35.

laajempien kontekstien välillä kutsutaan hermeneuttiseksi kehäksi. Hermeneuttisen analyysin pääasiallisena tarkoituksena on luoda yhteys nykyisyydestä tehtyjen kysymysten ja lähdeaineiston välillä.²³ Esimerkiksi aiemmin luotu päätelmä siitä, että papit pyrkivät tietyissä tilanteissa osoittamaan halunsa sopeutua sääty-yhteiskunnan rakenteisiin tarkensi katseeni havainnoimaan muita merkkejä tästä ilmiöstä. Tätä kautta tarkentui päätelmä siitä, että pappien tekemät valitukset toisen papin huonosta käytöksestä olivat keino osoittaa, että heidän syyttämänsä pappi ei sopeutunut samoihin yhteiskunnan normeihin kuin he.

Edellisiin metodeihin liittyy myös erottomattomasti kontekstualisointi. Kontekstualisoinnin tarkoituksena on rakentaa lähteiden tulkinnan ympärille keskeisten kontekstien verkko, jota kautta tutkimuksessa tehty tulkinta voidaan yhdistää osaksi laajempaa kokonaisuutta. Konteksteja on tietysti loputtomasti ja metodin keskeisin osa onkin siinä, että tutkijan on osattava määritellä vain kaikkein keskeisimmät kontekstit.²⁴ Kyseessä olevan tutkimuksen kannalta esimerkiksi sääty on merkittävä konteksti, jonka kautta tutkimuksessa tehdyt tulkinnat tarkentuivat.

Teorian ja metodin välisenä työkaluna tutkimuksessa toimii ankkuroitu metodi. Metodien kehittivät alun perin 1960-luvulla Barney Glaser ja Anselm Strauss, jotka kirjassaan "The discovery of grounded theory" määrittelivät sen metodiksi jonka tavoitteena on rakentaa teoria tutkitun ja analysoidun aineiston perusteella.²⁵ Metodista on kehitetty jälkeensä paljon ja se on muokkaantunut moniin eri muotoihin. Keskeinen osa metodista kaikissa sen muodoissa on kuitenkin jatkuva vertailu ja koodaus. Tässä tutkimuksessa metodista hyödynnetään seuraavasti. Käsiteltävää pöytäkirja-aineistoa käydään läpi rivi riviltä, jonka jälkeen jokainen rivi koodataan. Tarkoituksena on siis antaa jokin analyttinen kuvaus siitä mitä tällä rivillä sanotaan. Jos esimerkiksi käsitellyn tapauksen alussa esitetään riitelevät osapuolet, niin rivi voidaan koodata sanoilla "Osapuolien esittely". Koodatut lauseet voivat vaikuttaa alussa lähinnä deskriptiivisiltä, mutta lukemisen edetessä ne

---

²³ Kipping et al, 2014, 325.

²⁴ Hyrkkänen, 2017 42,43.

²⁵ Urquhart, 2013, 14-15.

muokkautuvat analyttisiksi. Koodauksen tarkoituksena on rakentaa isompia kokonaisuuksia, joita sanotaan konsepteiksi.²⁶ Esimerkiksi ”oman nöyryyden todistelu” on yksi konsepti, joka esiintyy tutkimuksen tapauksissa. Metodien viimeinen vaihe muodostuu siitä, minkälaiset suhteet konsepteilla on toisiinsa. Tätä kautta rakentuu lopullinen teoria tutkitusta aiheesta. Koko metodin keskiössä on myös koodien, konseptien ja niiden välisten vuorovaikutussuhteiden jatkuva vertailu. Tätä kautta metodin kautta rakentuva teoria tarkentuu jatkuvasti.²⁷ Tässä suhteessa yhteys hermeneuttiseen kehään on selkeä.

Tutkimuksen teoreettinen pohja perustuu toimijuuden, konfliktin, vuorovaikutuksen ja poliittisen kulttuurin käsitteille. Näiden käsitteiden avulla pyrin jäsentämään lähdeaineistosta tehtyä tulkintaa ja ohjaamaan tulkintaani näkemään yhteyksiä eri tekijöiden välillä.²⁸ Toimijuuden käsitettä on käytetty useilla eri tieteenaloilla ja niin ollen myös käsitykset sen tarkasta määrittelystä vaihtelevat suuresti. Toimijuuden käsitteen alkuperä löytyy sosiologiasta, jossa sillä pääsääntöisesti tarkoitetaan kollektiivista toimijuutta, eikä niinkään yksilöiden toimijuutta. Tässä työssä hyödynnetään rationaalisen valinnan teoriaa. Teorian keskeisenä ajatuksena on käsitys siitä, että yksilöt tekevät valintoja rationaalisesti arvioiden eri valintojen hyötyjä ja haittoja.²⁹ Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että ihmiset eivät myös olisi yhteiskunnan rakenteiden ja normien vaikutuksen alaisia. Myös näiden seikkojen vaikutus on otettu huomioon pohdittaessa pappien toimijuutta. Omassa tutkimuksessani määrittelen toimijuuden yksilöiden tavaksi toimia ja vaikuttaa omassa yhteisössään. Taustalla on ajatus siitä, että papiston toimintaa ymmärtääkseen on keskityttävä myös yksilöön ja tämän tapoihin toimia yhteisössä. Pappien toimintaa luonnollisesti rajoittivat useat normit ja yhteiskunnan rakenteet, kuten sääty ja kirkkolaki. Toimijuuden korostamisen tarkoituksena on tuoda esille miten papit pyrkivät toimimaan näiden rajoitteiden kanssa. Vuorovaikutuksen käsite on yhtäläillä poikkitieteellinen ja monitulkintainen käsite. Esimerkiksi diskurssianalyysiä painottavat Arja Jokinen, Kirsi Juhila ja Eero Suoninen

---

²⁶ Urquhart, 2013, 37, 41-44.

²⁷ Urquhart, 2013 16-19.

²⁸ Hyrkkänen, 2017 40.

²⁹ Karonen, Hakanen, Einonen, 2017,19-20.

määrittelevät vuorovaikutuksen koostuvan keskustelujen ja tekstien välityksellä tapahtuvista kommunikaatio tapahtumista, sekä historiallisista vuorovaikutusketjuista.³⁰

Vuorovaikutuksella tarkoitetaan tässä työssä sekä yksittäisten pappien ja tuomiokapitulin, että yksittäisten pappien välisiä suhteita. Vuorovaikutuksella halutaan korostaa sitä, että eri tahot pyrkivät omalla toimijuudellaan vaikuttamaan toisiinsa. Vaikuttaminen ei siis ollut yksisuuntaista. Tässä työssä vuorovaikutuksen teoreettisena mallina on hyödynnetty erityisesti Eva Österbergin töitä. Hänen näkemyksensä varhaismodernin yhteiskunnan neuvotteluun pohjautuvista vuorovaikutussuhteista sopii parhaiten yhteen sen kanssa mitä tutkimelman aineistoista löytyy.³¹

Erityisen tärkeää onkin huomioida, että tutkielmassa käsitellyissä tapauksissa ei ole kyse ainoastaan kahden yksilön välisestä ristiriidasta, vaan mukana on myös tuomiokapituli organisaationa. Tämän lisäksi myös seurakuntalaiset ja paikallisyhteisö ovat keskeinen osa pappien välisiä riitoja, joko yksittäisinä toimijoina tai yhteisönä. Riitojen tulkitsemiseksi on siis otettava huomioon kaikkien toimijoiden vuorovaikutus toistensa kanssa.

Poliittisen kulttuurin käsitettä on käytetty vuorovaikutuksen ja toimijuuden tutkimisessa paljon. Näin ollen myös sen tarkalle määritelmälle on useita eri tulkintoja. Käsitteen 1960 kehittäneet Almond ja Verba määrittivät poliittisen kulttuurin kokoelmaksi käsityksiä, joita yksilöllä on poliittisista järjestelmistä ja yksilön omasta roolista näiden järjestelmien sisällä.³² Perinteisesti poliittisen kulttuurin onkin nähty olevan poliittisten struktuurien ja järjestelmien vastakohta ja näin niistä erillinen kokonaisuus. Poliittinen kulttuuri pitää sisällään muun muassa yhteisön normit, arvot ja symbolit, joilla legitimoidaan poliittinen valtajärjestelmä. Myös uskomukset ja arvostukset kuuluvat poliittisen kulttuurin piiriin.³³

Poliittinen kulttuuri ei ole homogeeninen kokonaisuus, vaan olisi itse asiassa tarkempaa puhua esimerkiksi varhaismodernin Ruotsin tapauksessa monista

---

³⁰ Jokinen, Juhila, Suoninen, 1999, 11.

³¹ Österberg, 1989.

³² Almond, Verba. 1965, 227.

³³ Karonen et al, 2018,75.

erilaisista poliittisista kulttuureista. Almondin ja Verban määrittelyä on kritisoitu siitä, että siinä länsimainen parlamentarismi näyttäytyy poliittisen kulttuurin huipentumana ja kaikki muut poliittisen kulttuurin muodot ali kehittyneinä. Tämän lisäksi poliittisen kulttuurin tiukkaa erottamista poliittisista rakenteista on kritisoitu ja niiden välistä vuorovaikutusta ja yhteyttä on alettu korostaa yhä enemmän.³⁴ Varhaismodernin Ruotsin tutkimuksessa käsitettä ovat käyttäneet ja muokanneet muun muassa Eva Österberg, joka määrittelee poliittisen kulttuurin kokoelmaksi kollektiivisen vaikuttamisen malleja joilla on tarkoitus saavuttaa yhden tai useamman ryhmän tavoitteita. Nämä toimintamallit eivät kuitenkaan ole mitään tilapäisiä poliittisen taktikoinnin keinoja. Poliittinen kulttuuri syntyy ja muokkautuu jatkuvasti rakenteiden ja yksilöiden välisessä vuorovaikutuksessa, jolloin syntyy toimintamalleja ja käsityksiä siitä mitä politiikka on ja miten politiikkaa tulisi harjoittaa.³⁵

---

³⁴ Aronsson, 1992, 338.

³⁵ Österberg, 76, 1989.

2 Riitojen synty ja syyt

2.1 Nurmijärven riita

Nurmijärven kirkkoherran kuollessa vuonna järjestettiin pian papinvaalit vuonna 1759. Äänestystuloksen perusteella virkaan valittiin Hans Henrik Barck (1721-1786). Barck oli valmistunut ylioppilaaksi Turun yliopistosta paetessaan Tukholmaan pikkuvihan aikaan 1742, jonka jälkeen hänet vihittiin lopulta papiksi Porvoossa 1747. Tämän jälkeen hän toimi Myrskylän pitäjän sijaiskirkkoherrana ja kappalaisena ennen kuin sain kirkkoherran viran Nurmijärveltä.³⁶ Barck oli pidetty seurakunnassaan, mutta ajautui silti riitoihin kappalaisensa Fabian Gestrinin (1727-1800) kanssa. Gestrin oli saapunut pitäjään alunperin kappalaisen apulaiseksi, mutta oli saanut kappalaisen viran vuonna 1768 naituaan edesmenneen kappalaisen lesken Anna Katrina Bosin.³⁷ Mitä ilmeisemmin tämä oli auttanut häntä saamaan viran, sillä kappalaisen kuolinpesän konservointi oli paikallisyhteisölle mieleistä, sillä sen myötä pitäjäläisten ei tarvinnut huolehtia lesken ja tämän kotitalouden elättämisestä. Tuomiokapituli pyrki myös pitämään huolta pappien leskistä tarjoamalla näille niin sanottuja armovuosia, jolloin joku toinen pappi tuli hoitamaan vapaaksi jäänyttä virkaa siksi aikaa että leski saisi hoidettua taloutensa kuntoon. Armovuosien ajan leski sai asua pappilassa ja sai osan edesmenneen puolisonsa palkasta, osan mennessä armovuodensaarnaajalle.

Gestrinin ja Barckin välit tulehtuivat lopulta niin paljon että kirkkoherra kirjoitti tuomiokapitulille huhtikuussa 1776 ja valitti Gestrinin käytöstä, jota hän kuvasi eläimelliseksi ja hävyttömäksi. Barck valitti että hänen kunniaansa oli loukattu ja että kaikki pitäjäläiset surkuttelevat hänen kohtaamaansa huonoa kohtelua. Monin

---

³⁶ Kotivuori, 2005, Hans Henrik Barck.

³⁷ Kotivuori, 2005, Fabian Gestrin.

sanankääntein hän pyysi isälliseltä tuomiokapitulilta apua, jotta hänen alaisensa Gestrinin huono käytös saatettaisiin korjattua. Tämän jälkeen Barck alkoi kirjeessään luetella erilaisia tapauksia, jotka toimivat esimerkkeinä Gestrinin huonosta käytöksestä. Barck itse kuvaili että hänen tarkoituksenaan on nyt esitellä kaikki tapaukset, jotta Gestrin ei pystyisi myöhemmin kieltämään niitä.³⁸

Barckin luettelo on kuitenkin lähdekriittisesti ongelmallinen. On selvää, että Barckin ja Gestrinin välillä on ollut riitaa jo jonkin aikaa, mutta on hyvin vaikea sanoa ovatko kaikki Barckin esittämät tapaukset olleet todellisuudessa niin vakavia sillä hetkellä kun ne ovat tapahtuneet. Toisin sanoen Barckilla oli selvä virike (**mikä vitun virike?**) esittää kaikki pienetkin rikkomukset, jotta hänen argumenttinsa Gestrinin huonosta käytöksestä näyttäisivät vakuuttavammilta. Gestrin nimenomaisesti myöhemmin puolustautui sanomalla, että Barck oli liioitellut asioita.

Barckin lista Gestrinin rikkomuksista koostui seuraavista asioista. Ensinnäkin Gestrin oli vaatinut Barckia hankkimaan itselleen apulaisen sen sijaan, että teettäisi töitä hänellä. Toisekseen Gestrin oli kieltäytynyt lähtemästä Helsingin pitäjään pitämään saarnaa kärkeille, kun Barck oli pyytänyt häntä näin tekemään. Kolmanneksi eräissä häissä Gestrin oli hermostunut siitä, että oppiarvoltaan alempi Barck oli asetettu pöydässä kunniapaikalle. Tämän vuoksi hän ei ollut Barckin mukaan suostunut istuutumaan, vaan oli parjannut tätä meluisasti talon muissa huoneissa siitä huolimatta, että Barck oli useasti käskenyt häntä istumaan alas. Tätä tapausta Barck korosti ja sanoi sen olleen erityisen ikävä. Neljänneksi Barck syytti Gestriniä siitä, että tämä olisi lähtenyt kesken lukukinkereitä kotiinsa.³⁹ Kinkerit olivat tärkeä osa pappien toimintaa seurakunnassa, jolloin seurakunnan papit kiertivät kuulustelemassa ihmisten luku- ja kristinopintaitoa. Viidenneksi Barck kertoi vielä, että Gestrin oli ollut häntä kohtaan uhkaava. Barckin mukaan Gestrin olisi heristänyt nyrkkiä häntä kohti ja iskenyt kättään pöytään uhkaavasti erään keskustelun aikana. Lopuksi Barck kertoo, että Gestrinin huono käytös ei ainoastaan rajoitu häneen, vaan että pitäjällä tiedetään yleisesti että hän on väkivaltainen

---

³⁸ Ptkp, 1776, 123.

³⁹ Ptkp, 1776, 124-125.

perhettään kohtaan. Barckin kirjeen perusteella tuomiokapituli päätti kutsua Gestrinin kuulusteluun 22.5 1776.

Barckin tarkoitus on luonnollisesti osoittaa, että Gestrin oli hävytön ja että tuomiokapitulin tulisi rangaista ja oikoa hänen käytöstään. On huomioitava, että Barck korosti jatkuvasti sitä kuinka hän on jo vuosia yrittänyt kärsivällisesti ratkaista itse asiaa siinä onnistumatta. Hän korosti myös Gestrinin käytöksestä aiheutuvaa haittaa ja julkisuutta. Itse tapauksista hän nosti esille erityisesti häissä tapahtuneen riitelyn, ilmeisesti sen vuoksi, että tilaisuus oli hyvin julkinen. Kaiken taustalla on kuitenkin se, että Gestrinin toiminta järkytti sääty-yhteiskunnan rakenteita. Nuoremman ja virkavuosiltaan vähäisemmän kappalaisen olisi tullut totella ja kunnioittaa korkea-arvoisempaa kirkkoherraa, eikä puhua tälle tönkeästi. Gestrinin käytös näin ollen loukkasi Barckin kunniaa ja järkytti tämän arvovaltaa pitäjäläisten silmissä. Barckin ja Gestrinin riidan todellisen luonteen ymmärtämiseksi on siis myös käsiteltävä säädyn merkitystä varhaismodernina aikana.

Varhaismodernin ruotsin säätyjärjestelmä oli nelijakoinen. Se muodostui aatelistosta, papistosta, porvaristosta ja talonpojista. Nämä neljä säätyä jakaantuivat kukin vielä kahtia valtiosäädiksi ja yhteiskuntasäädiksi. Valtiosäädyt olivat poliittisia ryhmittymiä, jotka muodostuivat kunkin säädyn niistä osista joilla oli mahdollisuus osallistua valtiopäiville ja jotka pystyivät siten suoraan edustamaan omia asioitaan. Esimerkiksi pappissäädyn valtiosäädyläinen osuus koostui ainoastaan papiksi vihityistä vakinaisten kirkollisvirkojen haltijoista. Ulkopuolelle jäivät siis esimerkiksi kirkkoherrojen ja kappalaisten apulaisina toimivat papit ja lukkarit.⁴⁰

Nelisäätyjärjestelmän lisäksi säätyjen luonnetta muokkasi käsitys kolmisäätyopista. Kolmisäätyoppi oli teokraattinen jumalan asettama järjestys, joka muodostui kolmesta eri hallituksesta. Maallisen hallituksen tehtävänä oli ylläpitää järjestystä ja pitää syntiä kurissa. Tämän esivallan tuli käyttää pakkoa ja siten suojella lakia ja järjestystä valtakunnassa. Hengellisen hallituksen tehtävänä oli tukea esivallan työtä

---

⁴⁰ Wirilander, 1974, 15-22.

ja ylläpitää kansan kristillistä uskoa syntiä vastaan. Viimeinen hallituksista oli huoneenhallitus, joka vallitsi lähinnä perheiden ja talouden piirissä. Sen tehtävänä oli turvata ihmisten taloudellinen hyvinvointi ja suvun lisääntyminen. Hallituksen johdossa oli aina jonkinlainen patriarkaalinen hahmo kuten perheessä isä, seurakunnassa pappi, ja kansalla hallitsija. Näiden hahmojen alaisuudessa olevien ihmisten tuli totella ylempäänsä huolimatta siitä, kuinka taitamatonta tai kohtuutonta sen toiminta oli.⁴¹ Gestrinin voidaan nähdä toimineen nimenomaisesti huoneenhallitusta vastaan kritisoidessaan korkea-arvoisempaa kirkkoherraa.

Ennen Gestrinin kuulustelua riita kehittyi eteenpäin. Ensinnäkin tuomiokapituli sai Barckilta uuden kirjeen, jossa kaksi todistajaa lukkari Hendrick Forström ja seurakuntalainen Jacob Jacobson todistavat Gestrinin uhanneen murhata kirkkoherran saatuaan tietää, että hänet on kutsuttu tuomiokapitulin kuulusteltavaksi. Todistajien mukaan Gestrinin kielenkäyttö oli erittäin raakaa, sillä heidän mukaansa Gestrin oli napannut lattialta tikun, repinyt sen palasiksi ja uhannut että tekee samoin kirkkoherralle jättäen tämän ruumiin riekaleet ulos lintujen nokittaviksi. Barckin mukaan hänen perheensä oli uhkauksesta suunniltaan ja pappilan turvaksi asetettiin neljä miestä vartioimaan, ettei heidän kimppuunsa hyökättäisi. Barck korosti erityisesti vaimonsa ja lapsensa hätää, sillä hänen mukaansa nämä eivät saaneet lainkaan nukuttua. Hän kertoi myös kantavansa huolta sen puolesta miten hänen lapsensa pärjäisivät elämässään tulevaisuudessa, kun heidän isästään liikkui Gestrinin aloittamia kamalia valheita huonosta seurakunnan johtamisesta. Barckin mukaan Gestrin levittää alueella valhetta myös siitä, että hän olisi luvannut oman tyttärensä Gestrinin vaimoksi.⁴²

Tämän jälkeen tuomiokapituli sai Barckilta uuden kirjeen, jossa hän kertoi että he olivat sopineet asian Gestrinin kanssa. Barckin mukaan Gestrin oli ollut hyvin ahdistunut ja anonut häneltä anteeksiantoa. Barck toivoi, että tuomiokapituli olisi tämän vuoksi myötämielinen Gestrinille. Tämän lisäksi Barck ilmoitti, että useat

---

⁴¹ Wirilander, 1974, 27.

⁴² Ptkp, 1776, 153.

seurakuntalaiset vannoiivat Gestrinin kunniallisen käytöksen puolesta.⁴³

Tuomiokapituli päätti silti suorittaa kuulustelun ja kysyi Gestrinin näkökulmaa häntä kohtaa osoitettuihin syytöksiin.

Kuulustelussa Gestrin kiisti lähes kaikki Barckin syytökset. Hän myönsi, että oli joskus saattanut sanoa jotain loukkaavaa, mutta hän ei pystynyt muistamaan mitä se olisi tarkalleen voinut olla. Gestrin myös kielsi että olisi koskaan kieltäytynyt kirkkoherran pyytämistä palveluksista ilman hyvää syytä. Gestrinin mukaan hän oli esimerkiksi kysynyt lupaa lähteä kinkereiltä, sillä hänellä oli kotona välttämättömiä töitä tehtävänä joista hänen vaimonsa ei yksin selvinnyt. Gestrinin mukaan kirkkoherra oli antanut luvan eikä siten koko tapauksessa ollut mitään ongelmaa. Helsingin pitäjään hän taas ei voinut mennä pitämään saarnaa kärejille, koska oli ollut sairas ja tieto oli tullut niin myöhään, että hän ei olisi muutenkaan voinut ehtiä sinne ajoissa.⁴⁴ Häissä tapahtuneeseen riitelyyn Gestrin oli myös mielestään täysin syytön. Hänen mukaansa kahden vieraan kesken oli tullut riitaa penkkijärjestyksestä. Asiaa oltiin siirrytty keskustelemaan viereiseen kammariin, jossa vieraiden välinen keskustelu yltyi meluisaksi riidaksi. Gestrinin mukaan hän yritti ainoastaan hillitä riitelijöitä ja oli siis itse täysin syytön.

Gestrin tosin myöntää olleensa suuressa mielenliikutuksen tilassa saadessa kirjeen, jossa häntä käskettiin tuomiokapitulin kuulusteluun, mutta hän ei missään nimessä ollut sanonut mitään kirkkoherran murhaamisesta. Gestrinin mukaan todistajat Jacobson ja Forström olivat valehtelijoita ja hänelle kateellisia vihamiehiä. Gestrin tosin myönsi että oli ollut vihainen ja pettynyt vaimoonsa, mutta että Barckin esittämät väitteet väkivaltaisuudesta ovat liioiteltuja.

Kuultuaan Gestrinin lausunnon tuomiokapituli vastasi hänelle, että kun hän on näin kiistänyt kaikki väitteet, niin tuomiokapitulilla ei ole muuta vaihtoehtoa kuin siirtää riitatapaus maalliselle oikeudelle. Tällä oli välitön vaikutus Gestriniin joka nöyrästi myönsi kaikki Barckin väitteet tosiksi. Tuomiokapitulin lopullinen päätös oli päästää

---

⁴³ Ptkp, 1776, 154,161.

⁴⁴ Ptkp, 1776, 156.

Gestrin rangaistuksetta takaisin virkaansa, mutta vannotti tätä tottelemaan kirkkoherraansa vastaisuudessa. Myös Barckia käskettiin tarkkailemaan Gestriniä ja ilmoittamaan jos tämän käytös ei muuttuisi.⁴⁵

Tuomiokapitulin päätös kuvaa hyvin sen tavoitteita pappien välisissä riidoissa. Tuomiokapituli ei ole varsinaisesti kiinnostunut rankaisemaan huonosti käyttäytyneitä pappeja tai selvittämään riidan syytä tai edes kuka oli oikeassa. Sen ainoa tavoite on ylläpitää patriarkaalista yhteiskuntajärjestystä ja vakaata seurakunta elämää. Kun Barck kirjeessään pyysi Gestrinille armoa, se viestitti tuomiokapitulille että kirkkoherra oli saanut tilanteen hallintaansa ja että Gestrin oli alistunut oikealle paikalleen. Enää ei tarvittu kuin suora nöyryyden osoitus Gestriniltä tuomiokapitulille. Kun Gestrin sitten kieltäytyi myöntämästä syytöksiä todeksi, tuomiokapituli uhkasi tätä maallisella oikeudella. Miksi maallisen oikeuden uhka sai Gestrinin myöntämään kaiken? Gestriniä huoletti mahdollisesti maallisen oikeuden antamat sakot, mutta luultavammin huolestuttavampaa olisi ollut maallisen oikeuden julkisuus ja sitä kautta maineen ja kunnian saama kolaus, joka olisi tehnyt seurakunnassa työskentelystä hyvin vaikeaa. Kun Gestrin oli selvästi alistunut ja nöyrytynyt tuomiokapitulin edessä, niin ei se enää nähnyt tarvetta rangaista tätä vaan antoi tämän jatkaa tehtävässään.

Paikallisyhteisön vaikutus tapaukseen voidaan havaita välillisesti. Sekä Barck että Gestrin viittaavat usein siihen mitä paikallisväestön piirissä tiedettiin tai ajateltiin. Toisin sanoen molemmat hakevat tukea ja vahvistusta omille väitelleen paikallisväestöstä. Erityisen huomioitava seikka on Barckin maininta siitä, kuinka useat paikallisväestön jäsenet olivat valmiita tukemaan ja todistamaan Gestrinin hyvän käytöksen puolesta.

Tapauksella oli vaikutusta Gestrinin uralle. Hän haki myöhemmin kahdesti Nurmijärven kirkkoherran paikkaa saaden molemmilla kerroilla eniten ääniä, mutta mahdollisesti tuomiokapitulin vaikutuksesta häntä ei silti valittu virkaan. Lopulta

---

⁴⁵ Ptkp, 1776, 161.

vuonna 1797 hän pääsi lyhyeksi aikaa Padasjoen kirkkoherraksi, missä virassa hän kuoli 1800.⁴⁶ Gestrin oli siis hyvinkin suosittu Nurmijärvellä huolimatta tämän riidoista kirkkoherra Barckin kanssa. Matinollin mukaan riitaa voidaan pitää merkittävänä vaalituloksiin vaikuttavana tekijänä. Kollegan parjaus oli tapa hankkia varsinkin talonpoikien suosiota.⁴⁷ Tätä tulkintaa tukee myös vaaleissa esiintyvä sosiaalinen vastakohtaisuus, sillä suurin osa Gestriniä vastustaneista äänestäjistä oli säätyläisiä tai näiden alustalaisia.⁴⁸ Yleisestikin 1700-luvun lopulla säätyläisten ja talonpoikien väliset pappisihanteet alkoivat eriytyä yhä enemmän toisistaan, johtaen erimielisyyksiin ja hajottaen seurakuntien yhteisen kannan papinvaaleissa.⁴⁹ Tämä kehitys näkyy nimenomaisesti Barckin ja Gestrinin suhteessa. Kirkkoherra Barck itse poistui seurakunnasta seuraavana vuonna 1777. Poikkeuksellisesti tämä tapahtui indegnaatioperiaatteen vastaisesti Turun hiippakuntaan, jossa hänestä tuli Taivassalon kirkkoherra kunnes hän kuoli 1786.⁵⁰

2.2 Epäsuosittu kirkkoherra

Vuonna 1770 Pieksämäen kirkkoherran vaalissa eniten ääniä sai Helsingin kappalainen Johan Winter, jolla oli myös tuomiokapitulin tuki. Tästä huolimatta virkaan valittiin täysin ulkopuolinen kenraalimajuri Björnbergin rykmentin pataljoonansaarnaaja Henrik Wilhelm Pose (1737-1797). Pose sai viran anomalla sitä suoraan kuninkaalta, jolle hän oli valittanut huonoa palkkaansa, sekä vedonnut kuninkaan antamaan lupaukseen hänen isälleen. Pieksämäessä tämä järjestely oli mahdollista sillä kyseessä oli regaalinen seurakunta. Tämäntapainen tuomiokapitulin ohittaminen oli tiedostettu reitti virkaan, jota osa papeista yritti hyödyntää. Varmin tapa kuninkaan suosioon pääsemiseksi oli hakeutua sotilaspapiksi. Merkittävä uransa sotilaspappeina aloittaneista papeista päätyikin

---

⁴⁶ Tommila, 1959, 318.

⁴⁷ Suolahti, 1919, 67.

⁴⁸ Matinolli, 1957, 61.

⁴⁹ Matinolli, 1957, 97.

⁵⁰ Kotivuori, 2005, Hans Henrik Barck.

Porvoon hiippakunnan suurien ja keskisuurien pastoraattien kirkkoherroiksi.⁵¹ Myös Peter Lindström mainitsee, että kuningas oli lähes aina suosiollinen paikallisyhteisöjen pyynnöille asettaa näiden pyytämä ehdokas vaalisijalle, paitsi jos joku sotilaspappi tai hovisaarnaaja oli vailla virkaa.⁵² Kuninkaan suosioon saattoi päästä myös muilla tavoilla. Esimerkiksi edellä mainittuun kirkkoherran vaaliin osallistunut Nils Agander sai Kuopion kirkkoherran viran 1789, palkkioksi siitä ”kunnosta” jota hän oli osoittanut valtakunnan vihollisia vastaan edellisen vuoden sotatoimien aikana. Mitä luultavimmin kyseessä on Aganderin kielteinen suhtautuminen Anjalan liittoon.⁵³

Posen vähäiset virkavuodet, nuori ikä ja tuomiokapitulien ohitus teki tästä sekä seurakunnalle, että tuomiokapitulille epämiellyttävän. Erityisesti Posen nuori ikä voidaan nähdä kontekstissa, kun sitä verrataan kirkkoherran virkaan nimitettyjen pappien keskimääräiseen ikään, joka oli hieman yli 40 vuotta.⁵⁴ Tuomiokapituli kovisteli Posea useasti. Esimerkiksi vuonna 1772 se vaati Posea toimittamaan tarvittavat kolehti- ja väkilukutaulukot, joka hän oli jättänyt toimittamatta rovastilleen. Tämän lisäksi vuonna 1784 tuomiokapituli nuhteli Possea huonosta viranhoidosta, jonka seurauksena kristinopin taidon taso oli Pieksämäellä riittämätön. Asiaa käsiteltiin jopa käräjillä.⁵⁵

Pose ajautui myös riitoihin seurakuntalaistensa kanssa ja nämä syyttivät tätä muun muassa seurakunnan myöntämien varojen väärinkäytöstä. Riitaisin suhde Posella näyttäisi olleen meijerihovin omistajaan G.A Tigerstediin. Riita sai alkunsa siitä, kun Pieksämäellä alettiin neuvotella pappien palkkasopimusten uudistamisesta. Tigerstedin mukaan neuvottelut käytiin Posen pappilassa aikana, jolloin hän ja monet muut kauempaa tulevat seurakuntalaiset olivat estyneitä. Hänen mukaansa Posse sai uhkailun ja oluen avulla seurakuntalaiset suostumaan heille raskaaseen sopimukseen ja vaati maaherraa tutkimaan asiaa. Vaikka maaherran myöhemmässä

---

⁵¹ Matinelli, 1957, 130.

⁵² Lindström, 2003, 204.

⁵³ Matinelli, 1957,

⁵⁴ Wirilander, 1974, 259.

⁵⁵ Lappalainen, 1961, 794.

tutkimuksessa ei todettu tapahtuneen mitään laitonta, niin on tapaus silti selkeä osoitus paikallisväestön ja Possen välisestä riitaisesta suhteesta.⁵⁶

Posen ajautui myös riitoihin seurakuntaan 1780 saapuneen 1. kappalaisen Abraham Lindin (1749-1790) kanssa. Tapaus sai alkunsa vuonna 1784 Posen lähetettyä tuomiokapitulille kirjeen, jossa kirkkoherra syytti Lindi tottelemattomasta käytöksestä. Posen mukaan Lind ei antanut hänelle kuuluvaa osuutta Lindin saamista palkkiosta, joita tämä sai suoritettuaan seurakunnassa kirkollisia toimituksia, kuten kasteita. Pose syytti Lindiä myös siitä että hän ei suostunut tulemaan pappilaan keskustelemaan hänen kanssaan seurakunnan hoidosta.

Lind itse syytti Posea monesta asiasta. Ensinnäkin hän väitti Posen ainoastaan teeskentelevän tuomiokapitulille hyveellisyyttä, tottelevaisuutta ja läheistä yhteiseloä seurakuntalaisten kanssa. Erityisesti Lind keskittyi kritisoimaan Posen kirkollisia toimituksia. Lindin mukaan Pose oli jättänyt pois henkilöitä kuolleiden ja syntyneiden kirjoista ja jättänyt toimittamatta ehtoolliskuulusteluita. Tämä oli vakava syytös, sillä se vaikutti koko seurakunnan hoitoon tulevaisuudessa ja oli selvä virkavirhe.

Lindin mukaan Posen saarnat olivat myös täynnä asiattomuuksia ja pyrkivät enemmänkin seurakuntalaisten imarteluun kuin kristinopin juurruttamiseen.⁵⁷ Lindin mukaan pappismaksujen tilanne oli täysin päinvastainen kuin Pose väitti. Lind kertoi tuomiokapitulille että Pose oli itse ottanut vastaan pappismaksuja jotka olisivat kuuluneet hänelle.⁵⁸

Posen ja Lindin tapaus eroaa siis merkittävästi aiemmin käsitellystä Nurmijärven kiistasta. Gestrinin ja Barckin tapaus oli hyvin yksipuolinen ja keskittyi Gestriniin ja tämän yrityksiin kiistää Barckin syytökset. Sen sijaan Possen ja Lindin tapauksessa molemmat syyttivät hanakasti toisiaan. Oletettavasti juuri tästä syystä heidät

---

⁵⁶ Lappalainen, 1961, 795.

⁵⁷ Ptkp, 1784,318.

⁵⁸ Lappalainen,1961 ,794.

molemmat kutsuttiin kuulusteluihin Porvooseen, toisin kuin Gestrinin ja Barckin tapauksessa jossa vain toinen joutui kapitulin eteen.

Tuomiokapitulin lausunnoissa korostuu jälleen sen toimintamalli. Se kritisoi erityisesti Posen tapaa selvittää riitatilanne ja oli sitä mieltä, että tämän olisi pitänyt yrittää ensin lempeästi neuvomalla ohjata Lindiä oikeaan suuntaan. Tämä ohje oli hyvin yleinen, sillä juuri tätä toimintamallia suositeltiin silloin kuin seurakunnassa esiintyi kirkkoa kritisoivia herännäisliikkeitä. Papin tuli ohjata seurakuntalaisia ja alaisiaan lempeästi neuvoen, ei käskien. Kapituli myös kritisoi Posea siitä, että tämä vaati Lindiä tulemaan jatkuvasti pappilaan neuvottelemaan ja keskustelemaan seurakunnan asioista.

Vaikka tuomiokapituli oli selkeästi Lindin puolella, niin se silti tyytyi ainoastaan kehottamaan osapuolia sovintoon ja yksimielisyyten, jotta he voisivat näyttää hyvää esimerkkiä seurakunnalle.⁵⁹ Jälleen kerran tuomiokapitulin ensisijainen tavoite tulee esille. Se haluaa säilyttää seurakunnassa säädetyn yhteiskuntajärjestyksen ja säädyn tapalain. Vaikka Pose onkin siis selvästi kapitulin mielestä epäpätevä kirkkoherra, niin on hän silti kirkkoherra, jota ei sopinut julkisesti tuomita.

Kaikkein tärkeintä on siis jatkuvuus ja mahdollisimmat tasaiset ja rauhalliset seurakunta olot. Tuomiokapituli toimi toisin sanoen samalla tavalla kuin se toivoi Posen itsensä käyttäytyvän. Se ohjasi, neuvoi ja kehotti, ei rangaissut.

Tuomiokapituli olisi tietysti voinut esimerkiksi erottaa jommankumman riidan osapuolista virastaan, mutta se päätyi silti ainoastaan neuvottelemaan ja neuvomaan. Virasta erottaminen ja muunlaiset rangaistukset olisivat laskeneet koko pappissäädyn arvovaltaa, erityisesti silloin jos rangaistava osapuoli olisi ollut kirkkoherra. Se olisi antanut selvän merkin siitä, että kappalaisten oli joskus hyväksyttävää niskuroida ja valittaa esimiehistään ja että näistä saattoi päästä näin eroon. Samalla se olisi näyttänyt paikallisyhteisölle että tällä tavalla oli mahdollista vaikuttaa seurakunnan pappisvirkoihin. Tätä tuomiokapituli ei voinut sallia, joten se oli pakotettu hoitamaan riitapausus sovittelevasti.

---

⁵⁹ Lappalainen, 1961, 795.

Paikallisyhteisön vaikutus tulee tapauksessa esille jälleen välillisesti. Tuomiokapituli perusteli päätöstään sillä että pappien olisi tullut näyttää hyvää esimerkkiä seurakunnalle. Toisin sanoen tuomiokapituli halusi pitää huolen siitä, että Pieksämäen seurakuntalaisten kunnioitus ja arvostus pappejaan kohtaan säilyy. Myös Lind vaikutti ymmärtävän asian, sillä hänen mainitsemillaan virkavirheillä on suora vaikutus seurakunnan toimintaan. Hänen mielestään Posen toiminta vaaransi kristinopin tason seurakunnassa. Lindin retorisenä tarkoituksena oli siis osoittaa, että Posen toiminta vaaransi koko seurakunna kristillisen tulevaisuuden. Näin ollen paikallisyhteisön yleisellä mielipiteellä voidaan nähdä olleen suuri merkitys siinä miten riitatapaus ratkaistaan.

Lindin ja Posen riidan syyt vaikuttavat olevan hyvinkin samantapaiset kuin Gestrinillä ja Barckilla. Molemmissa tapauksissa riidan keskiössä olivat erimielisyydet siitä, mitkä olivat kappalaisen velvollisuudet kirkkoherrojaan kohtaan. Sekä Gestrin että Lind puolustavat itseään ja pyrkivät selvästi toimimaan itsenäisemmin kirkkoherroista, jotka taasen vastustavat kappalaisten toimintaa. Heidän näkökulmastaan kappalaisten toiminta näytti niskuroinnilta ja epäkunnioittavalta. Tapauksissa on kuitenkin merkittäviä eroja. Gestrinin ja Barckin välinen riita on henkilökohtaisempi, sillä Barckin syytökset keskittyivät enemmänkin Gestrinin huonoon käytökseen, kuin tämän tapaan hoitaa omia kirkollisia tehtäviään. Myös Gestrinin uhkaus murhasta viittaa riidan henkilökohtaisempaan laatuun. Sen sijaan Lindin ja Posen riita keskittyi lähes täysin siihen miten he hoitivat virkojaan. Tästä syystä myös riitojen ratkaisemisessa on eroja. Gestrin ja Barck ratkaisevat kiistansa lopulta ilman tuomiokapitulia, kun taas Lindin ja Posen riita vaatii pidempiaikaista käsittelyä tuomiokapitulilta. Pieksämäen riidassa osapuolten välisellä riitelyllä ei vaikuta olleen merkittävää vaikutusta pappien uriin. Abraham Lind toimi samassa virassa kuolemaansa asti 1790⁶⁰, kuten myös Henrik Wilhelm Pose, joka kuoli Pieksämäellä 1797.⁶¹

---

⁶⁰ Kotivuori, 2005, Abraham Lind.

⁶¹ Kotivuori, 2005, Henrik Wilhelm Pose.

2.3 Virkariidat Papinvaaleissa

Jotta seuraavaa riitatapausta voidaan ymmärtää, tulee sitä ensin kontekstualisoida. Merkittävä osa pappien välisistä riidoista liittyy papinvaaleihin, joista yksi on valittu mukaan tähän tutkielmaan. Papinvaalit olivat tilaisuus, jossa seurakunnan maata omistavalla ja veroja maksavalla väestöllä oli mahdollisuus äänestää kolmesta tuomiokapitulin asettamasta ehdokkaasta. Papinvaalit ovat yleinen esimerkki 1700-luvulla kehittyneestä käytännöstä, jossa äänestyksessä ei enää vaadittu yksimielisyyttä, vaan seurakunnan enemmistön äänet riittivät.⁶² Seurakunnista kilpailtiin, sillä kirkkoherranvirka saattoi merkitä kappalaisella tai kirkkoherran apulaiselle merkittävää sosiaalista ja taloudellista nousua oman säätynsä sisällä. Myös jo virassa olevat kirkkoherrat pyrkivät hakemaan toisiin virkoihin, jotka he kokivat paremmiksi.

Tätä selittää muun muassa se, että seurakuntien taloudellisissa oloissa ja siten myös pappilan tuloissa oli merkittäviä eroja. Esimerkiksi Mäntyharju ja Tuusula tarjosivat vain vähän taloudellisia etuja verrattuna hiippakunnan muihin alueisiin.⁶³

1700-luvun lopulla ei myöskään ollut pulaa papeista, vaan jokaiseen vapaana olevaan virkaan oli useita hakijoita, jopa sellaisia joita ei

hiippakuntaindigenaatioperiaateen perusteella haluttu edes ottaa huomioon.⁶⁴

Viroista on siis ollut paljon kilpailua ja voidaankin olettaa, että ajoittain tämä synnytti pappien välille konflikteja ja ristiriitoja. Kilpailu kuvastaa myös esimerkiksi se että vuoden 1739 jälkeen kaikenlaiset vaalikampanjat ennen varsinaista vaalitulaisuutta olivat laittomia.⁶⁵

Kustavilaisen ajan papinvaalien lakisäätöinen pohja oli vuoden 1686 kirkkolaissa, joka määritteli muun muassa sen kenellä oli papin nimitysoikeus ja mitä tekijöitä tuli huomioida pappia valittaessa.

---

⁶² Karonen, 2008, 336.

⁶³ Matinoli, 1957, 48.

⁶⁴ Indigenaatiolla tarkoitetaan käytäntöä, jonka mukaan virkoihin voidaan nimittää ainoastaan siinä kyseisessä hiippakunnassa vihittyjä pappeja.

⁶⁵ Lindström, 2003, 199.

Osassa seurakuntia lopullinen nimitysvalta oli tuomiokapitulilla itsellään. Tällaisia seurakuntia kutsutaan konsistoriaalisiksi seurakunniksi. Tämän lisäksi Porvoon hiippakunnassa oli regaalisia seurakuntia, joihin kuningas sai valita virkaa tekevän papin.⁶⁶ Tämä aiheutti kustavilaisella ajanjaksolla kitkaa papiston ja kuninkaan välillä, sillä pappisvirka voitiin regaaleissa seurakunnissa käytännössä ostaa ilman että tuomiokapituli pääsi tarkistamaan viranhaltijan pätevyyttä.⁶⁷ Myös regaaleissa seurakunnissa järjestettiin vaalit, joihin kapituli valitsi kolme tai seurakunnan pyynnöstä neljä ehdokasta, mutta kuninkaan ei tarvinnut välittää ketään näistä jos ei halunnut, vaan hän sai asettaa oman suosikkinsa virkaan. Porvoon hiippakunnassa tutkimuksen aikarajauksen loppussa vuonna 1809 suurin osa seurakunnista oli regaalisia.⁶⁸

Kahden edellisen lisäksi oli myös patronaattioikeudellisia seurakuntia, joissa seurakunnan merkittävällä aatelisella oli nimitysvalta papin valinnassa. Kuitenkin iso reduktio vähensi näiden seurakuntien määrää huomattavasti eikä niitä enää kustavilaisella ajalla ollut lainkaan jäljellä Porvoon hiippakunnassa.⁶⁹

2.4 Paikallisyhteisön tuella käräjille

Pieksämäen kappalaisen Clemens Fabricuksen kuoltua 27.7. 1769, alettiin seurakunnassa pian järjestää tälle seuraajaa. Seurakunta asettui nopeasti edesmenneen kappalaisen apulaisen ja pojan Johan Fabritiuksen (1743-1821) kannalle ja pyysi tuomiokapitulia asettamaan tämä virkaan. Taustalle ei kuitenkaan vaikuta olleen Fabritiuksen itsensä kannatus, vaan halu saada kappalaisen leskelle Helena Maria Porthanille ja tämän viidelle lapselle elatus. Lähettämässään kirjeessä seurakunta nimittäin sanoi asettuvansa kenen tahansa nuoren papin kannalle, joka suostuu konservoimaan kappalaisen kuolinpesän.

---

⁶⁶ Laasonen 1983, 9.

⁶⁷ Karonen, 2008, 413.

⁶⁸ Matinoli, 1957, 152.

⁶⁹ Laasonen 1983, 11.

Tuomiokapituli ei ollut myötämielinen ajatukselle, sillä sen mukaan Johan Fabritius oli virkaan liian nuori ja vähäansioinen, mikä on ymmärrettävä sillä Fabritius oli ehtinyt toimia apulaisena vasta vähän päälle kaksi vuotta ja oli vasta 26 vuotias. Seurakuntalaiset eivät kuitenkaan luovuttaneet vaan anoivat että Fabritius pääsisi vaalien neljännelle sijalle. Samalla seurakunta ilmaisi, että se ei hyväksynyt muita ehdokkaita. Ensimmäiselle sijalle asetettu Wilhelm Wikman oli seurakunnan mukaan huonomaineinen, toisella sijalla oleva Tuomas Neovius liian vanha ja raihmainen ja kolmannella sijalla oleva Israel Cajander vain muuten ei pidetty henkilö. Valituksen allekirjoittivat muun muassa kapteeni A.E Munck, Vänrikki G.A Tigerstedt ja kersantti C. J. Tavastierna. Tuomiokapituli ei kuitenkaan myöntynyt seurakuntalaisten pyyntöön ja jätti Fabritiuksen ulos vaalista⁷⁰

Asia ei kuitenkaan jäänyt tähän sillä vaalien lähestyessä Johan Fabritiuksen veli Henrik Fabritius teki valituksen Israel Cajanderista ja Pieksämäen 2.kappalaisen apulaisesta Johan Lyrasta, jotka hänen mukaansa harrastivat laitonta äänten kalastelua. Pieksämäen paikallishistorian kirjoittanut Lappalainen ei pohdi tarkemmin syytä sille, miksi Henrik teki syytöksen veljensä puolesta. Mahdollisesti tarkoituksena on tehdä syytöksestä jollakin tavalla uskottavampi, kun sitä ei tehnyt henkilö joka oli itse suoraan hyötynyt tapauksesta. Joka tapauksessa on kiinnostavaa, että tämä toimintatapa ei ole uniikki sillä sama toistui vuoden 1799 Pieksämäen kirkkoherranvaalissa, jossa kapteeni Gabriel Molander syytti veljensä Aron Molanderin puolesta kahta muuta vaalissa ollut pappia laittomasta äänten kalastelusta.⁷¹

Henrik Fabritiuksen syytös aiheutti seurakunnassa sekaannusta ja vaalipäivänä useat kieltäytyivät kokonaan äänestämästä. Vain kuusi seurakuntalaista äänesti vaaleissa ja valituksi tuli ääntenlaskun jälkeen Cajander vaikka muutamat huusivatkin papiksi Fabritiusta. Tapausta käsiteltiin käräjillä, jossa Cajander todettiin syylliseksi, mutta Lyra syyttömäksi. Jutun edetessä hovioikeuteen tuomio

---

⁷⁰ Lappalainen, 1961, 801.

⁷¹ Matinoli, 1957, 70- 71.

kuitenkin muuttui ja Cajander todettiin syyttömäksi ja koska tämä oli saanut eniten ääniä, niin tämä myös nimitettiin virkaan.

Lappalaisen mukaan Fabrituksen tavoitteena oli syytöksillä ajaa Cajander pois seurakunnasta ja avata hänelle reitti kappalaisen virkaan. Päätelmä ei kuitenkaan vaikuta todennäköiseltä. Vaikka Cajander olisikin tuomittu, niin miksi tuomiokapituli olisi nostanut Fabrituksen hänen tilalleen ehdolle, kun se oli jo kahdesti todennut tämän olevan tehtävään epäpätevä? Syytösten taustalle ei siis välttämättä ole mitään rationaalista tavoitetta, vaan sen tarkoituksena oli protestoida tuomiokapitulin toimintaa. Fabritius ja suurin osa paikallisyhteisöstä koki luultavasti tilanteen niin, että kapituli oli pettänyt heidät, kun se ei suostunut asettamaan Fabritiusta edes ehdolle.

Juonittelu kuitenkin kostautui, sillä Fabritiuksesta tuli tätä myötä hyvin epäsuosittu Pieksämäen pappien piirissä. Erityisesti suhteet syytteistä vapautettuun Lyraan säilyivät huonoina. Kuitenkin seurakuntalaiset tukivat aktiivisesti Fabritiusta. Vuonna 1771 Fabritius otti itselleen kirkonvaroista 120 kuparitaalera palkkioksi rippikirjojen kirjoittamisesta. Lyra piti tätä kohtuuttomana, mutta seurakuntalaiset asettuivat puolustamaan Fabritiusta. Rovastintarkastusta suorittanut Henrik Wegelius kuitenkin ilmoitti, että seurakuntalaisten tuli kustantaa Fabritiuksen palkkio omista varoistaan, jos he halusivat tämän palkita näin avokätisesti.

Lopulta 1773 kirkkoherra Pose pyysi tuomiokapitulia lähettämään hänen apulaisenaan toimiva Fabritius pois, sillä hänen mukaansa pappilassa ei ollut tilaa tälle, mikä oli erikoista sillä Pose oli lapseton.⁷² Lappalainen ei käsittele tapausta syvemmin, eikä esimerkiksi pohdi sitä oliko Posen pyyntö vain osoitus tuomiokapitulille siitä, että Fabritius ei enää nauti Pieksämäen pappien luottamusta. Fabrituksen ura ei kuitenkaan päätynyt Pieksämäellä vaan hän pääsi lopulta Nurmijärven kirkkoherraksi vuonna 1785, josta virasta hänet kuitenkin erotettiin vuonna 1815.

---

⁷² Lappalainen, 1961, 802

Tapauksessa esiin nousee paikallisyhteisön rooli keskeisenä toimijana sen tehdessä tiivistä yhteistyötä Fabritiuksen kanssa. Toisin kuin muissa tutkielmassa käsitellyissä tapauksissa, niin Fabritiuksen tapauksessa paikallisyhteisö ottaa suoraan kantaa riitaan. Mitä luultavimmin tämä johtuu siitä, että tässä tapauksessa riidan lopputuloksella on selkeä ja konkreettinen vaikutus paikallisväestön taloudellisiin oloihin. Ylipäättään talonpojilla oli vahva käsitys siitä, että heillä oli oikeus osallistua heitä koskeviin kirkollisiin järjestelyihin.⁷³ Tapaus kuvastaa myös paikallisyhteisön ja tuomiokapitulien eriäviä tavoitteita papinvaaleissa. Tuomiokapitulille oli tärkeää että virkaan valittava pappi olisi riittävän oppinut ja että tällä olisi riittävä määrä virkavuosia takanaan.

Sen sijaan paikallisväestön tavoitteet olivat usein paljon käytännöllisempiä, kuten esimerkiksi edellä mainittu halu varmistaa lesken kotitalouden elatus. Juuri tämä ero oli yleisin syy papinvaaleissa tapahtuviin konflikteihin ja siihen, että tuomiokapituli ei hyväksynyt paikallisyhteisön vaatimuksia.⁷⁴ Paikallisyhteisön toiminta kuvaa myös seurakuntalaisten poliittista kulttuuria ja näkemystä siitä että heillä on oikeus päättää seurakunnan papista, sillä he maksavat tämän palkana. Esimerkiksi Iitin kappalaisenvaalissa vuonna 1746 kuninkaan hylätessä heidän anomuksensa asettaa oma suosikkinsa neljännelle varasijalle, ilmoittivat talonpojat silti valitsevansa oman suosikkinsa sillä: "Itse hänet ruokimme ja palkkaamme: jos säätyläiset tahtovat itselleen toisen papin, ottakoot kotipapin".⁷⁵

2.5 Passiivisen vastarinnan keinoilla kapitulia vastaan

Pielisjärvellä järjestyssä kappalaisen vaalissa vuonna 1773 valittiin yksimielisesti Nurmeksen kappalaiseksi Kuopion kirkkoherran apulaisena toiminut Salomon Savenius (1741-1811).⁷⁶ Savenius ajatui kuitenkin riitoihin Vaalitulaisuutta valvoneen

---

⁷³ Aronsson, 1992, 347.

⁷⁴ Lindström, 2003, 191.

⁷⁵ Suolahti, 1919, 119.

⁷⁶ Kotivuori, 2005, Salomon Savenius.

Pielisjärven kirkkoherran Jakob Steniuksen kanssa (1732-1809), joka valitti vuonna 1780 Saveniuksesta tuomiokapitulille.⁷⁷ Kirjeessään Stenius syytti Saveniusta siitä, että tämä on ajanut pois armovuoden saarnaajan Erik Melartinin ja alkanut kerätä saataviaan, ennen kuin tuomiokapituli on virallisesti kutsunut häntä virkaan. Tämän lisäksi Stenius moitti monilla tavoin Saveniuksen virantoimitusta. Steniuksen mukaan Savenius olisi esimerkiksi kieltäytynyt kastamasta sairasta lasta kotonaan ja kehottanut vanhempia tekemään hätäkasteen jos lapsi ei selviäisi seuraavan sunnuntaihin asti. Stenius kuvailee myös Saveniuksen tulleen lähes aina myöhässä jumalanpalvelukseen ja että hän yleensä saarnastuolissa ollessaan käyttäytyi oudosti. Stenius kertoi että puhuessaan Savenius raapi käsiään ja heilutteli päätään hermostuneesti puolelta toiselle ja ajoittain tömisteli jaloillaan.

Stenius mainitsi että kappalaisen tulisi ymmärtää asemansa ja lopettaa messua häiritsevä käytös. Saveniuksen käytös häiritsi Steniusta luultavasti siksi, että se ei täytänyt hänen kriteerejään oikeanlaisesta virkailmeestä. Tällä tarkoitetaan tiettyä ilmettä ja kehonkieltä, joita oli sopivaa näyttää virantoimituksessa. Esimerkiksi papille oli suotavaa raskas-sävyinen vakavuus. Vaikka virkailmeen merkitys oli vähentynyt 1700-luvun kuluessa, oli silti oikeanlainen olemus tärkeää kun suoritettiin virkatehtävää. Näin ollen Steniuksen ärsyntyminen voidaan nähdä reaktiona siihen, että Savenius ei edustanut säätyään oikealla tavalla.⁷⁸

Ylipäätään Saveniuksen käytös sai moitteita kirkkoherralta, sillä kirkkoherran mukaan Savenius oli yleensä puheissaan töykeä ja ilkeä. Tämän lisäksi kappalainen teki usein pitkiä luvattomia matkoja eikä auttanut häntä henkikirjoituksissa.⁷⁹ Syytösten vuoksi tuomiokapituli kutsui Saveniuksen Porvooseen, mutta toisin kuin aiemmissa tapauksissa syytettynä ollut pappi ei saapunut tuomiokapitulin eteen. Savenius valitti olevansa sairas ja että reitti Nurmeksesta olisi liian vaikeakulkuinen täynnä "soita ja nummia".

Sen sijaan Savenius ehdotti että lääninrovasti Molander voisi tehdä seuraavana vuonna tarkastusmatkan seurakuntaan, jotta kapituli voisi nähdä millainen tilanne

---

⁷⁷ Kotivuori, 2005, Jakob Stenius.

⁷⁸ Wirilander, 1974, 55.

⁷⁹ ptkp. 1780, 420-424.

seurakunnassa todellisuudessa oli. Lääninrovasti oli tuomiokapitulin nimittämä kirkkoherra, jonka tehtävänä oli tarkastaa tuomiokapitulin puolesta rovastikuntansa seurakunnallisia oloja. Savenius myös ehdotti että voi tulla toki myöhemmin Porvooseen, sitten kun hän olisi toipunut sairaudestaan. Samalla Savenius kiisti Steniuksen väitteet ja kutsui niitä valheiksi ja antoi todisteena Steniukselta vuonna 1773 saamansa kirjeen, jossa tämä onnitteli Saveniusta vaalivoitosta ja pyysi tätä saapumaan seurakuntaan mahdollisimman nopeasti.

Näin ollen voidaan päätellä että Steniuksen väite siitä että Saveniuksen aikainen saapuminen olisi häirinnyt häntä ei pitänyt paikkaansa. Mitä ilmeisemmin riidan todellisena syynä oli Saveniuksen muu viranhoito ja hermostunut olemus messun aikana.⁸⁰ Huomattavaa tapauksessa on myös se että Savenius ei suoranaisesti hyökkää Steniusta vastaan kuten esimerkiksi voidaan nähdä aikaisemmissa Pieksämäen tapauksissa. Savenius ei esimerkiksi syytä Steniusta virkavirheistä tai säädyttömästä käytöksestä. Pielisjärven paikallishistorian kirjoittanu Saimi Hirvonen jättää omassa tutkimuksessaan mainitsematta edellä mainitun kastetapauksen, sekä Saveniuksen myöhästelyn, jolloin Steniuksen syytökset vaikuttavat paljon kevyemmiltä kuin ne todellisuudessa olivat.

Tapaus pitkittyy huomattavasti, sillä seuraava viite tapahtumista on vuoden 1793 istuntopöytäkirjasta, jossa mainitaan että Savenius ei koskaan saapunut lääninrovasti Molanderin kuulusteluun vuonna 1781, eikä myöskään vuonna 1786⁸¹. Se sisältää myös Steniuksen kirjeen, jossa hän syytti Saveniusta kappalaisen virkatalon, eli puustellin heitteillejätöstä. Todisteeksi hän oli liittänyt mukaan kopion vuoden 1788 pitäjänkokouksen pöytäkirjasta, jossa todettiin puustellin huonokuntoisuus. Steniuksen mukaan Savenius oli muuttanut omalle tilalleen ja jättänyt puustellin erittäin huonoon kuntoon. Tämän lisäksi Savenius oli kieltäytynyt muuttamasta takaisin puustelliin vaikka Stenius oli tätä käskenyt ja että nyt hän suoritti kirkollisia toimia kotonaan likaisissa arkivaatteissa.⁸² Tapausta oli myös käsitelty vuoden 1788 käräjillä, mutta ilman tulosta.⁸³

---

⁸⁰ ptkp. 1780, 425.

⁸¹ ptkp. 1793, 656.

⁸² ptkp. 1793, 903.

⁸³ Hirvonen, 1939, 229.

Kaikesta päätellen Savenius eli hyvin talonpoikaista elämää kotitilallaan.

Tämänkaltainen läheisyys talonpoikaista säätyyn herätti ajoittain huolta säätyläistön piirissä. Jopa vuoden 1686 kirkkolakki sanoi 19 luvun 25 pykälässä “ *Ne papit /jotca andawat itzens sencaltaiseen Caupantecoon ja toimitukseen / cuin ei heidän Wircaans sowi / eikä heille hywin seiso - - - pitä sijtä lackaman / jos ei he muutoin tahdo tulla paitzi Wircans ja Tilans*” ja saman luvun 27 pykälässä “ *Pappein piti pysymän sijnä Waattenparres / cuin heidän säätyyns parhan sopi ja seiso*”. Huoli pappien ulkomuodosta ja taloudellisesta toiminnasta näkyy myös Uudenmaan ja Hämeen läänin maaherran Per Stierncrantzin ajatuksissa hänen kirjoittaessaan vuonna 1725, että pappien on täytynt “ *käydä sopimattomiin askareisiin ja töihin käsiksi kuten erittäinkin osan kappalaisista tässä maakunnassa, jotka hakkaavat ja puivat kylvöivät ja kyntävöt, toimittavat tehtäviä, jotka saattavat viran ylenkatseen alaiseksi; halpa väki pitää heitä silloin vertaisinaan*”⁸⁴ Tätä läheisyyttä talonpoikaiseen säätyyn puoltaa myös Carlsson, jonka mukaan 1600-luvun lopulla noin 30% prosenttia papeista tuli talonpoikaissäädystä.⁸⁵ Myös Saveniuksen isoisa oli aluperin Savijoen Pietilän talollinen Pukkilassa.⁸⁶

Saveniuksen syitä puustellista poismuutosta ei lähteissä avata. Tarkoituksena on voinut olla esimerkiksi kasvattaa Saveniuksen varallisuutta ja tarjota perheelle koti siinä tapauksessa, että perhe joutuisi jättämään puustellin joko Saveniuksen kuoleman tai erottamisen vuoksi. Maan hankkiminen ei ollut pappien keskuudessa mitenkään poikkeuksellista, sillä se oli helppo tapa sijoittaa mahdolliset säästöt ja niinpä esimerkiksi 1600-luvun lopussa merkittävä osa ratsutilojen omistajista oli pappeja.⁸⁷ Kuitenkin näyttää siltä että Saveniuksella ei todellisuudessa ole ollut riittävästi resursseja hoitaa sekä puustellia että omaa tilaansa, mikä johtikin puustellin rappioon. On mahdollista, että Savenius on tietoisesti jättänyt hoitamatta puustelliaan koska hän pitänyt mahdollisena, että hänet kuitenkin erotetaan virastaan jolloin puustellin kunnostaminen olisi täysin hyödytöntä.

---

⁸⁴ Wirilander, 1974, 58.

⁸⁵ Carlsson, 1964, 23.

⁸⁶ Kotivuori, 2005, Johan Savenius.

⁸⁷ Suolahti, 1919, 211.

Kuultuaan Saveniuksen toimista tuomiokapituli päätti käskää Saveniusta palaamaan puustelliinsa sakon uhalla. Saveniuksen kirkollisten toimitusten suorittamista likaisissa vaatteissa ja "vähäistä tottelemattomuutta" kapituli ei kommentoinut sillä sen mukaan Stenius ei antanut riittäviä lisätietoja tai esimerkkitapauksia.⁸⁸

Huhtikuussa vuonna 1797 piispa Zacharias Cygnaeus teki tarkastusmatkan Pielisjärvelle, jonka tarkoituksena oli myös selvittää Saveniuksen puustellin kunto ja tutkia väitteitä tämän tottelemattomuudesta. Saveniuksen kuulustelu tosin viivästyi jälleen sillä hän saapui paikalle kokonaisen päivän myöhässä valittaen jälleen sairauttaan, hankalaa reittiä kotoaan ja muita kirkollisia tehtäviään jotka olivat viivästyttäneet häntä.⁸⁹

Vaikka kuulustelussa tuli käsitellä myös Saveniuksen tottelemattomuutta, niin keskustelu kääntyi käsittelemään täysin puustellin kuntoa. Tässä vaiheessa puustelli oli pöytäkirjan mukaan jo täysin laho. Piispa naeus kysyi miten tämä oli mahdollista kun tuomiokapituli oli jo vuosia sitten käskenyt tätä muuttamaan takaisin puustelliin ja kunnostamaan sen. Savenius väitti, että hän oli kyllä yrittänyt parhaansa ja juuri vieneensä puustellin maille lannoitetta. Sen lisäksi hän väitti, että oli ymmärtänyt tuomiokapitulin käskyn enemmänkin varoituksena, kuin suorana käskynä siirtyä takaisin puustelliin. Pöytäkirjan loppuun tehdyn merkinnän mukaan piispa päätti käsitellä asiaa myöhemmin kapitulissa, sillä oli keksittäviä kovempia keinoja joilla Savenius saataisiin tottelemaan nyt kun muut keinot eivät olleet toimineet.⁹⁰ Hirvonen ei tutkimuksessaan käsittele sitä miten tapausta käsiteltiin maallisessa oikeudessa ja piispantarkastuksessa ja mainitsee ainoastaan että ne eivät kyenneet muuttamaan Saveniuksen mieltä. Hirvonen ei myöskään analysoi syvällisemmin mitkä olivat Saveniuksen mahdolliset tavoitteet vaan tyytyy ainoastaan kuvaamaan riidan tapahtumien kulkua.

---

⁸⁸ ptkt,1793, 907.

⁸⁹ piisp.tark. ,1796.

⁹⁰ piisp.tark. 1796.

Tuomiokapituli päätyikin saman vuoden joulukuussa erottamaan Saveniuksen virastaan kuudeksi kuukaudeksi, tosin Hirvosen mukaan tätä ei kuitenkaan pantu toimeen. Myöhemmin Savenius saa varapastorin viran vuonna 1807, palkkioksi “väsymättömästä työstään” ja “taitavasta ja soveliaasta vaelluksestaan”. Joten voidaan olettaa, että hän ainakin jossain määrin paransi tapansa. Wirilanderin mukaan varakirkkoherran virka oli lähinnä tuomiokapitulin tapa liehitellä kirkkoherraa alempia pappeja, sillä viralla ei ollut merkittävää käytännön merkitystä.⁹¹ Nurmeksen tultua itsenäiseksi seurakunnaksi 1810 Savenius pyrki vielä tämän seurakunnan kirkkoherraksi, vaikka hän ei ollut suorittanut tarvittavaa pastoraalitutkintoa. Hän myönsi unohtaneensa oppineet kielet oleskellessaan kaukana korkeista oppituoista, mutta että hän ansaitsisi viran 43 palvelusvuoden jälkeen. On merkittävää että Savenius myöntää unohtaneensa vanhat kielet, eli toisin sanoen latinan ja kreikan. Vanhojen kielten oppimista ja taitoa pidettiin 1700-luvun lopulla merkittävänä oppisäädyn piirteenä ja säätytunnuksena.⁹² Näin ollen Savenius tulee myöntäneeksi että hänen yhteytensä pappissäätöön on varsin hatara ja hän tuntuukin sijoittuvat todellisuudessa johonkin talonpoikas- ja pappissäädyn rajapinnalle. Häntä ei lopulta valittu Nurmeksen kirkkoherran virkaan ja hän kuolikin jo seuraavana vuonna 4.9.1811.⁹³

Saveniuksen ja Steniuksen riitatapaus on huomattava siitä syystä että se osoittaa toisenlaisen tavan jolla riitatapauksia voitiin hoitaa. Savenius ei suostunut käsittelemään asioita tuomiokapitulin avulla, vaan pyrkii passiivisen vastarinnan keinoin taistelemaan syytöksiä vastaan. Toisin kuin muut syytettyinä olleet papit, niin Savenius ei pyrkinyt suoranaisesti syyttämään toista pappia vaan vetäytyi riidasta lähes täysin. Tosin lähdeaineiston perusteella on vaikea sanoa miten Stenius ja Savenius käsitelivät aihetta keskenään. Savenius ei myöskään suoranaisesti kieltäytynyt tapaamasta tuomiokapitulia, mutta selvästi vältteli sitä ja sen edustajia väittämällä olevansa jatkuvasti sairas. Tämä strategia toimi hyvin sillä se lamaannutti tuomiokapitulin toiminnan vuosiksi, kun se ei saanut tarkkaa kuvaa

---

⁹¹ Wirilander, 1974, 168

⁹² Wirilander 1974, 68.

⁹³ Hirvonen, 1939, 229.

siitä mikä riidan todellinen tilanne oli. Tuomiokapitulin ei selvästi halunnut ryhtyä toimiin ilman, että sillä oli selkeä kuva siitä mitä seurakunnassa todella tapahtui. Tämä tulee parhaiten esille siinä, miten kapituli ei ottanut kantaa Saveniuksen uppiniskaisuuteen, kun Stenius ei antanut kapitulin mielestä riittävästi lisätietoja. Tämän lisäksi Savenius vaikutti ymmärtävän tahallaan väärin tuomiokapitulin käskyn palata puustelliin sanoessaan että hän käsitti sen enemmänkin varoituksena. Kaikesta huolimatta Savenius selvisi vakavista syytöksistä varsin helposti vain kuuden kuukauden erotuksella ja on mahdollista, että hän ei edes kärsinyt tätä rangaistusta.

Saveniuksen metodit muistuttavat hyvin paljon talonpoikien omia passiivisen vastarinnan muotoja. Esimerkiksi 1600-luvun sotien aikana sotilaspalveluksesta kieltäytyminen ja karkaaminen olivat merkittäviä protestin muotoja.⁹⁴ Samalla tavalla Savenius pakoilee tuomiokapitulia. Mitä luultavimmin Savenius oli päätellyt että riita-asian hoitaminen virallista reittiä myöten ei ollut kannattavaa, joten hän hän päätyi häiritsemään asian virallista selvitystä niin paljon että asian ratkaisu pitkittyi useaksi vuodeksi.

Saveniuksen yhteys talonpoikaiseen väestöön on siis varsin selkeä, sillä hän oli jossain määrin ominut sen elämäntavan, sekä sen metodit keskushallinnon vastustamiseen. Saveniuksen passiivisen vastarinnan keinojen voidaan nähdä rikkovan Österbegin kuvaaman keskushallinnon ja alamaisten välillä oleva ymmärryksen sosiaalisista normeista ja velvollisuuksista.⁹⁵ Tämänkaltaiset tilanteet olivat tuomiokapitulin näkökulmasta hyvin hankalia, sillä sen täytyi täysin tukeutua maallisiin virkamiehiin ja organisaatioihin, joihin ei se ei voinut täysin luottaa.⁹⁶ Näin ollen turvatakseen auktoriteettinsa paikallisyhteisön ja sen alaisten pappien silmissä tuomiokapitulin tuli pyrkiä kaikkia miellyttäviin ja hyödyntäviin tuloksiin.

---

⁹⁴ Vilsstrand, 1992,245-246.

⁹⁵ Österberg, 2008. 90.

⁹⁶ Lindström, 2003, 191

3 VIRKARIIDAT JA POLIITTINEN KULTTUURI

3.1 Sosiaaliset vastakohtaisuudet virkariidoissa

Riidoissa oli usein kyse sosiaalisista vastakohtista. Lähes kaikissa tapauksissa riitojen osapuolet olivat kirkkoherra ja kappalainen tai kirkkoherran apulainen. Ainakin osittain selityksenä on se, että mainittuihin papiston eri ryhmiin kuuluneet miehet olivat yleensä jatkuvasti tekemisissä toistensa kanssa. Riitta-Ilona Hurmerinta, päätyi omassa tutkielmassaan tulokseen, jonka mukaan pappien välisten jännitteet olevan kaikkein suurimpia kirkkoherrojen ja kappalaisten välillä.⁹⁷

Silti riitatapauksissa on otettava huomioon eri osapuolien sosiaalinen asema säätynsä jäsenenä. Luonnollisesti pappeja erotti toisistaan taloudellinen asema, mutta ne erotti toisistaan myös suhteet muihin säätyihin. Pääsääntöisesti kirkkoherrat asemansa ja oppineisuutensa vuoksi läheisissä väleissä pitäjän muihin, yleensä vähälukuisiin säätyläisiin ja rinnastuvat heihin ja heidän elämäntapaansa.

Tosin aina asia ei ollut yhtä selkeä, sillä esimerkiksi Nurmijärvellä kappalainen Gestrin oli maisteri, toisin kuin kirkkoherra Barck mikä opillinen eroavaisuus ei helpottanut heidän jännitteisiä välejänsä. Tilanne on varsin poikkeuksellinen sillä tällä aikakaudella maisteriksi yltäneitä kirkkoherroja oli noin kaksi kolmasosaa ja kappalaisista vain alle kaksikymmentä prosenttia.⁹⁸ Yleensä kappalaiset ja apulaiset muistuttivat elämäntavoiltaan enemmän talonpoikia ja olivat siten monilla tavoin lähempänä heitä. Erityisen suuri kuilu oli kirkkoherrojen ja kappeliseurakuntien kappalaisten välillä. Rikkaimmat kirkkoherrat saattoivat esimerkiksi omistaa mittavia kirjastoja ja seurustella pitäjän säätyläisten kanssa pappilassa. Sen sijaan kappeliseurakunnan kappalaisten elo oli usein raskasta huonokuntoisissa virkataloissa. Näin ollen heillä oli tavallisesti vain vähän aikaa tai taloudellisia

---

⁹⁷Hurmerinta, 2008, 82.

⁹⁸ Alanen, 1964, 232.

mahdollisuuksia kartuttaa oppineisuuttaan tai seurustella säätyläisten kanssa, kuten havaittiin Salomon Saveniuksen tapauksessa.⁹⁹

Vaikka kappalaiset ja kirkkoherrat kuuluvatkin sekä samaan yhteiskunta - että valtiosäätyyn, olivat ryhmien jäsenten väliset erot silti huomattavia. Suolahti jakaa papiston kahtia pappisylimystöön ja pappisköyhälistöön. Hän korostaa erityisesti eroa joka vallitsi rikkaimpien kirkkoherrojen ja köyhimpien kappeliseurakuntien kappalaisten välillä. Kuitenkin näiden kahden ääripään väliin mahtui monia pappeja, jotka eivät kuuluneet kumpaankaan ryhmään. Esimerkiksi tässä tutkimuksessa ainoastaan Salomon Saveniusta voidaan pitää pappisköyhälistön edustajana.¹⁰⁰ Myös Carlsson tuo esille, kuinka talonpoikasäädystä nousseiden pappien urakehitys oli huomattavasti vaikeampaa kuin pappissuvuista tulleilla papeilla. Poikkeukseksi hän mainitsee laajasti oppineen Jönköpingin kirkkoherran Erland Dryseliusken, jonka uranousun mahdollisti asema leskikuningatar Ulrika Eleanoran suosikkina.¹⁰¹ Toisaalta John Strömbergin mukaan yliopiston koulutuksen sekularisaation myötä pappissuvuista tulleiden opiskelijoiden määrä kääntyi laskuun 1700-luvun kuluessa.¹⁰²

Kirkkoherrojen ja kappalaisten ja apulaisen työnkuvat saattoivat erota merkittävästi toisistaan . Erityisesti jos ikäänäytynyt kirkkoherra ei enää kyennyt kulkemaan pitkiä matkoja pitäjässä esimerkiksi lukukinkereitä pitämässä, joutui kappalainen tai apulainen hoitamaan näitä tehtäviä. Tätä kautta saattoi kappalaisesta tai kirkkoherranapulaisesta tulla paikallisyhteisölle kirkkoherraa läheisempi ja tärkeämpi henkilö. Tämä vaikutti olevan myös paikallisyhteisölle tärkeätä, sillä esimerkiksi Pieksämäen seurakunta kritisoi tuomiokapitulin toiselle vaalisijalle asetettua Tuomas Neoviusta siitä että tämä oli liian vanha ja raihmainen. Suolahden mukaan kaikkein suosituimpia pappeja olivat ne, jotka olivat lähes täysin seurakuntalaistensa tapaisia.

---

⁹⁹ Salomies 1962, 341.

¹⁰⁰ Suolahti 1919, 181

¹⁰¹ Carlsson, 1962, 24.

¹⁰² Strömberg, 1996 205-207.

Suolahden mukaan kappalaisen ja kirkkoherran välisissä riidoissa oli ennenkaikkea kyse ryhmien edustajien erilaisesta käsityksestä omista oikeuksistaan, Kirkkoherrat halusivat usein opettaa ja neuvoa kappalaisiaan ja vaativat näiltä kunnioitusta. Vuoden 1686 kirkkolain mukaan kappalaisten tuli kunnioittaa ja totella kirkkoherroja, mutta pykälän rajat ja käytännön toteuttaminen aiheuttivat helposti riitaa. Kirkkoherrat uskoivat, että heillä oli täysi oikeus tarkkailla kappalaisten elämäntapaa ja käytöstä. Sen sijaan kappalaiset ja papinapulaiset vierastivat usein kirkkoherrojen tiukkaa kontrollia. Esimerkiksi kirkkoherrojen vaatimus, jonka mukaan kappalaisten tuli pyytää lupaa kirkkoherralta matkustaessaan pois seurakunnasta aiheutti ärtymystä, kuten havaittiin sekä Nurmijärven että Pielisjärven tapauksissa.¹⁰³

Myös taloudelliset tekijät aiheuttivat merkittäviä ongelmia kappalaisten ja kirkkoherrojen välille. Esimerkiksi Stenius syyttää Saveniusta siitä, että tämä keräsi saataviaan liian aikaisin ja Pose Lindiä siitä ettei Lind antanut hänelle kuulunutta osuutta kirkollisista toimituksista. Ylipäätään riidoilla on merkittäviä taloudellisia seurauksia, sillä jos tuomiokapituli päätyi erottamaan papin riidan perusteella, niin hän luonnollisesti menetti elantonsa. Näin ollen taloudelliset tekijät olivat aina vaikuttavia riitatapauksissa, vaikka ne eivät olisi olleet suoranaisesti riidan aiheina. Hurmerinnan mukaan taloudelliset jännitteet olivat merkittävä osa pappien välisiä riitoja myös 1600-luvun Lapualla.¹⁰⁴ Kirkkoherrojen ja kappalaisten riitojen yleisyydestä kertoo epäsuorasti myös Viitasaaren rovastintarkastuksessa vuonna 1777 paikallisille papeille annettu kiitos sopuisista suhteistaan, sillä sellainen oli tarkastusta pitäneen rovastin mukaan harvinaista.¹⁰⁵

---

¹⁰³ Suolahti, 1919,194.

¹⁰⁴ Hurmerinta, 2008, 83.

¹⁰⁵ Suolahti, 1919,195.

3.2 Riittelijöiden toimijuus ja retoriikka

Pappien väliset virkariidat vahvistavat aikaisemman tutkimuksen luomaa kuvaa papiston poliittisesta kulttuurista. Virkariitojen yhteydessä tuomiokapituli tähtäsi ennen kaikkea jatkuvuuteen ja harmoniaan. Konflikteja haluttiin välttää ja pääasiallinen keino niiden ratkaisemiseksi on kaikkia hyödyttävä neuvottelu. Virkariidat kuitenkin tuovat esille sen, että papeilla oli myös merkittävästi omaa toimijuutta. He eivät aina suostuneet käsittelemään riitoja virallisesti tuomiokapitulin kanssa, vaan he käyttivät myös muita keinoja saavuttaakseen tavoitteitaan. He saattoivat esimerkiksi liittoutua paikallisyhteisön kanssa, välttellä tuomiokapitulia tai ymmärtää käskyjä tahallisesti väärin. Mikko Hiljanen korostaa pappien toimijuuden merkitystä esivaltojen ja paikallisyhteisöjen välissä.¹⁰⁶

Tuomiokapitulin väliintuloa voidaan pitää tilanteen eskaloitumisena, sillä kuten useimmissa tapauksissa tulee esille, niin papit pyrkivät neuvottelemaan toistensa kanssa jo ennen kuin tuomiokapituli tiesi asiasta. Vasta kun oli selvää, ettei kyseessä olevaa asiaa saatu ratkaistua, niin jompikumpi tai molemmat osapuolet ottivat yhteyttä tuomiokapituliin. Täten pyrittiin tuomaan esille riita omasta näkökulmasta ja korostaa itseä kohtaan tehtyjä vääryyksiä. Yhteydenotto tuomiokapituliin oli työkalu, jota käytettiin silloin, kun kahdenkeskinen neuvottelu ei enää toiminut.

Retorisina keinoina toimivat yleensä syytökset yleisestä säädyttömästä ja töykeästä käytöksestä. Yleensä tällaista käytöstä kutsuttiin tottelemattomuudeksi ja se esiintyy esimerkiksi Pielisjärven tapauksessa latinaksi termillä *“insubornatio”*. Toinen keino oli syyttää osapuolta huonosta viranhoidosta ja virkavirheistä. Luonnollisesti tämä oli vakavampi syytös ja niiden kautta myös raskaammat rangaistukset olivat mahdollisia. Samalla pyrittiin vihajaamaan virkavirheiden ankariin seuraamuksiin. Esimerkiksi tottelemattomuus aiheutti sekaannusta ja luokaton saarnatyö taas laski kristinopin tasoa seurakunnassa. Posen ja Lindin tapauksessa mainittiin myös yksi usein esiintyvä virkavirhe, jota myös Lind itse korosti kirjeessä tuomiokapitulille, eli kirkonkirjojen laadinnan laiminlyönti. Vastaava väite löytyy myös Puumalasta

---

¹⁰⁶Hiljanen, 2019 112,

vuonna 1793, jolloin kappalainen Josef Melartin riitaututtuaan kirkkoherransa Lars Poppiuksen kanssa syytti tätä muun muassa kirkonkirjojen huonosta tilasta.¹⁰⁷

Kirkonkirjat olivat tärkeä osa kirkon hallintoa, sillä niiden avulla seurattiin seurakunnan yleistä tilaa. Niistä luettiin kristinopin taidon tasosta, ripillä käynnistä, kastetuista lapsista, avioliitoista ja manalle menneistä. Myös maallinen hallinto piti kirkonkirjojen ylläpitoa tärkeänä, sillä sitä kautta oli mahdollista selvittää tärkeää tietoa yksilöistä, esimerkiksi oliko tämä vihitty.

Syyttelyn lisäksi hyödynnettiin muitakin retorisia keinoja Tuomiokapitulille pyrittiin osoittamaan oma nöyryys tuomiokapitulin edessä, joka tulee esiin muun muassa siinä että tuomiokapitulia nimitettiin "isälliseksi" tuomiokapituliksi, jolta kirjoittaja anoo apua eikä niinkään rangaistusta toiselle papille. Papit pyrkivät kuvaamaan sitä, että asiaa oli jo yritetty käsitellä papin kanssa, mutta vasta silloin kun se ei ollut onnistunut, käännyttiin tuomiokapitulin puoleen. Ajoittain erinäisten rikkeiden vakavuutta pyrittiin korostamaan lainaamalla tilanteeseen sopivaa kirkkolain pykälää, kuten esimerkiksi Stenius tekee kirjoittaessaan tuomiokapitulille Saveniuksesta.

Myös paikkakuntien maantieteellisellä sijainnilla vaikuttaa olleen vaikutusta pappien valitsemiin keinoihin. Esimerkiksi Nurmijärvi sijaitsee verrattain lähellä Porvoota kappalainen Gestrin ratkoi riitaansa suurelta tuomiokapitulin totuttujen normien mukaisesti. Sen sijaan Nurmeksen kappalainen Savenius käyttäytyi paljolti normien vastaisesti. Nurmes oli kaukana tuomiokapitulin valvonnan rajoilla ja koko valtakunnankin tasolla periferiaa. Jakob Stenius itse kommentoi Pielisjärvellä kulkemista, sanoen " ...jos joku perinpohjin kertoisi, miten väsyttäviä semmoiset matkat ovat, niin pelkäänpä, ettei kukaan uskoisi sitä, ken ei itse ole kokenut." Itä-Suomen sisämaa oli tiestöltään erittäin huonoa. Soilta ei aina löytynyt pitkospuita ja ryteiköt, kivet ja mättäät olivat monasti raivaamatta. Myös majoituksen saaminen ja hevosten ruokitseminen oli hankalaa, mistä pielisjärveläiset valittivatkin vuoden 1749 talvikäräjillä.¹⁰⁸ Todennäköisesti tuo maantieteellinen ja kenties henkinenkin etäisyys

---

¹⁰⁷ Pajunen et al. 1967, 839.

¹⁰⁸ Masonen et al, 1999, 228.

tuomiokapitulista kannusti ja mahdollisti sellaisia riidanratkaisukeinoja, joita lähempänä keskushallintoa olevilla alueilla ei ollut. Myös Peter Aronsson on huomionnut maantietellisten erojen vaikutuksen poliittiseen kulttuuriin. Tutkiessaan Smålandin seurakuntia hän havainnoi että näiden välillä oli suuria eroja. Esimerkiksi maakunnan keskustasta kaukainen ja pienistä hajanaisista kylistä muodostuva Älmebodan seurakunta oli kaikista tutkituista seurakunnista aktiivisin järjestämään pitäjänkokouksia. Kokousten ja tapausten määrä sekä tapausten laatu ja monimutkaisuus oli suurinta juuri Älmebodassa.¹⁰⁹

Tutkielman tärkeä havainto kuitenkin oli, että aineistosta ei löydetty yhtäkään tapausta, jossa papit olisivat kohdelleet toisiaan väkivaltaisesti ;ja vain Nurmijärven tapauksessa uhattiin väkivallalla. Sen sijaan Hurmerinta tunnisti 1600-luvun Lapualta useita pappien välisiä riitoja, joissa käytettiin enemmän tai vähemmän väkivaltaa.¹¹⁰ Vaikka aineiston perusteella ei voida tehdä kovin pitkälle meneviä päätelmiä pappien välisestä väkivallasta, on silti merkittävää, ettei kustavilaiselta ajalta löytynyt yhtäkään väkivaltaa sisältävää tapausta.

Tapaukset voidaan nähdä osoituksena säätyjärjestelmän asteittaisesta rapautumisesta, joka oli käynnissä 1700-luvun lopulla. Parhaiten tämä voidaan nähdä siinä, miten kappalainen Gestrin hermostui, kun häiden kunniapaikalle istui hänen sijastaan vähemmän oppinut kirkkoherra. Gestrin siis selvästi arvosti yksilöllistä oppineisuuttaan enemmän kuin perinteistä säädyn mukaista käsitystä kirkkoherran korkeammasta arvosta. Yleisestikin kappalaisten napina kirkkoherrojaan kohtaan oli osoitus siitä, miten papiston piirissä ei enää täysin hyväksytty vanhaa käsitystä säädyn merkityksestä ja sen asettamista rajoista. Gestrinin käytös ja asenteet viestivät myös papiston muutoksesta 1700-luvun kuluessa. Alasen mukaan papisto alkoi tuona ajanjaksona nähdä itsensä hengellisen säädyn sijasta oppillisena säätynä. Alasen mukaan muutoksen taustana on paitsi yleinen valistuksen ilmapiiri sekä ennenkaikkeaa papiston työnkuvien laajentuminen.

---

¹⁰⁹ Aronsson, 1992, 348.

¹¹⁰ Hurmerinta, 2008, 83.

1700-luvun kuluessa. Esimerkiksi papistoa kannustettiin tutustumaan lääketieteeseen ja toimimaan lääkäreinä seurakunnissaan.¹¹¹

3.3 Tuomiokapituli ja riitatapaukset

Varhaismodernissa poliittisen kulttuurin tutkimuksessa on usein korostettu erityisesti niin sanottujen alempien ryhmien toimijuutta. Alamaiset eivät olleet passiivisia poliittisten käskyjen noudattajia, vaan aktiivisia toimijoita, joilla oli muodollisia tapoja pyrkiä vaikuttamaan valtakunnan asioihin. Keskustelu ja neuvottelu olivat poliittisen kulttuurin keskeisiä osia, ja alamailla oli selkeä uskomus siitä, että heillä oli oikeus valittaa ja neuvotella heitä koskevista asioista. Niin myös tässä tutkimuksessa papit neuvottelivat muodollisia kanavia myöten tuomiokapitulin kanssa, mutta myös sen ulkopuolella hyödyntäen erilaisia vastarinnan keinoja. Toinen aikakauden poliittiseen kulttuuriin olennaisesti kuuluivat myös harmonian ja tasapainon tavoittelu kaikissa tilanteissa.¹¹² Konfliktien ja enemmistöpäätösten sijasta arvostettiin yksimielisyyttä ja tasapainoa. Tämä näkyi myös tutkituissa tapauksissa eli, siinä miten tuomiokapituli toimi pappien ja paikallisyhteisöjen kanssa. Tosin kustavilaisella ajalla oli jo merkkejä poliittisen kulttuurin muutoksesta. Esimerkiksi Lindströmin mukaan seurakuntien poliittisen käytännöt ja asenteet muuttuvat sillä aiemmin seurakuntien asioita ajoivat muutamien yksilöiden muodostamat ryhmät, kun taas erityisesti vuoden 1739 papinvaalia koskeneen asetuksen jälkeen vallankäyttö laajeni aiempaa isommalle joukolle seurakuntalaisia. Papinvaalien pääasialliseksi areenaksi alkoi muodostua varsinainen vaalipäivä, jolloin kaikki maata omistavat ja veronsa maksavat talonpojat saivat äänestää haluamaansa ehdokasta. Samalla muut vaikuttamisen keinot vähenivät merkittävästi.¹¹³

---

¹¹¹ Alanen, 1964, 229.

¹¹² Karonen et al. 2018, 77.

¹¹³ Lindström, 2003, 206-208

Tuomiokapitulin toimivalta kasvoi merkittävästi kustavilaisella ajalla. Vuoden 1786 kuninkaallinen kirje tähdensi kapituleja valvomaan pappien käytöstä ja tuomitsemaan rikkomukset. Sen lisäksi hallitsijan kirjeessä tarkennettiin minkälaiset tapaukset olivat tuomiokapitulien alaisia ja mitkä kuuluivat maallisen oikeuden tuomittaviksi, erottelu oli ollut aikaisemmin epäselvää. Vuoden 1741 ja 1749 kirjeet olivat antaneet kapituleille mahdollisuuden tuomita pappeja ainoastaan väliaikaisesti viralta, mutta vuoden 1786 jälkeen antoi kapituleilla oli oikeus erottaa syylliset papit kokonaan viroistaan.¹¹⁴ Tällä on ollut mitä luultavimmin vaikutusta, sillä tämän jälkeen papit tiesivät, että heidän erottaminen oli entistä helpompaa.

Miksi Tuomiokapituli sitten toimi niin sovittelevasti? Ensinnäkään tuomiokapitulilla ei ollut varsinaisia keinoja pakottaa niskoittelevaa pappia lopettamaan huonoa käytöstä. Tuomiokapituli saattoi erottaa papin virastaan tai antaa tälle muita rangaistuksia, mutta jos pappi yksinkertaisesti kieltäytyi tottelemasta, niin kapitulin oli käännyttävä esimerkiksi paikallisen maaherran puoleen¹¹⁵ Sellaisissa tilanteissa prosessin hallinta uhkasi karata tuomiokapitulilta. Yleisestikin tuomiokapituli joutui usein taistelemaan pitääkseen kiinni oikeuksistaan hallinnoida pappeja ja näiden virkoja. Esimerkiksi 1600-1700-lukujen vaihteessa maaherrat saattoivat pyrkiä vaikuttamaan papin virkojen täyttämiseen ehdottamalla omia ehdokkaitaan. Lisäksi kruunu saattoi nimittää pappeja regaalisiin seurakuntiin kuulematta tuomiokapitulien mielipidettä asiassa.¹¹⁶ Myös merkittävien aatelisten maanomistajien voudit saattoivat pyrkiä vaikuttamaan papin työhön ja papinvaaleihin. Papit saattoivat itse tehdä niin sanottuja ”kumarrusmatkoja” Tukholmaan saadakseen kruunun tuen esimerkiksi virkanimityksissä. Kustavilaiselle ajalle oman piirteensä antaa silloin harjoitettu pastoraattikauppa, jossa jopa konsistoriaalisten pitäjien virkoja saatettiin ostaa kuninkaallisilta suosikeilta, joille kuningas oli lahjoittanut kyseessä olevat pastoraatit.¹¹⁷ Tosin Aulis J. Alasen mukaan tätä tapahtui porvoon hiippakunnassa huomattavasti vähemmän kuin Turun hiippakunnassa, minkä hän päättelee johtuvan siitä, että kaukaiset ja

---

¹¹⁴ Tegborg, Lenhammar, 2000, 166.

¹¹⁵ Suolahti, 1919, 126-129, .

¹¹⁶ Laasonen, 1983, 30-32

¹¹⁷ Suolahti, 1919, 105.

Venäjän hyökkäykselle alttiit itäiset seurakunnat eivät houkutelleet ostajia.¹¹⁸

Tuomiokapitulin valtaa siis uhattiin monelta taholta, mikä luonnollisesti vaikutti siihen miten se pyrki hoitamaan pappien välisiä riitatilanteita.

Tuomiokapitulin ei myöskään ollut ainoastaan pappeja valvova ja kurittava organisaatio, vaan myös pappien oma etujärjestö. Tuomiokapituli pyrki lähtökohtaisesti aina puolustamaan omia pappejaan ja auttamaan näitä. Tämä näkyy muun muassa siinä miten tuomiokapituli antoi jo selvästi kykenemättömän henkilön pitää virkansa, jotta saisi edes jonkinlaisen elannon. Niin kävi esimerkiksi Puumalassa vuonna 1793, jolloin tuomiokapituli antoi selvästi jo tehtäviinsä kykenemättömän Lars Poppiuksen jatkaa Puumalan kirkkoherrana, vaikka hänen kappalaisensa Josef Melartin esitti ilmeisen osuvaa ja ankaraa kritiikkiä töiden hoitamattomuudesta. Vaikka kapituli ei suoraan myönnä Poppiuksen viran säilyttämisen syyksi sitä, että hän on huonossa kunnossa, niin voidaan olettaa sillä olleen merkittävää vaikutusta. Poppius oli tapauksen aikana jo 71-vuotias ja kärsinyt kovasta sotavankeudesta Kustaan sodan aikana, joten hän ei olisi selvinnyt huonokuntoisena ilman virkansa tuomaa taloudellista turvaa.¹¹⁹

Tuomiokapituli pyrki myös pitämään huolta pappien leskistä nimittämällä näille näille armovuosia. Tuomiokapitulin vallasta huolimatta prosessia johdettiin yleensä paikallisyhteisön piiristä, joka yhdessä lesken kanssa pohti sopivia ehdokkaita tai saattoi jopa suoraan pyytää tuomiokapitulia nimittämään jonkun haluamansa henkilön. Viran lyhytaikaisuudesta johtuen tuomiokapitulille viranhaltijan ominaisuudet eivät olleet niin tärkeitä, kuin esimerkiksi kirkkoherraa valittaessa, mutta paikallisyhteisölle armovuoden saarnaajalla oli merkittäviä taloudellisia vaikutuksia, sillä se vapautti hetkeksi yhteisön lesken elättämisen velvollisuudesta. Ajottain paikallisyhteisö myös toivoi armovuoden saarnaajan naivan lesken ja näin ottavan myös vakituisen viran seurakunnassa. Tämä oli usein paikallisyhteisölle mielusampi vaihtoehto kuin, joku täysin tuntematon pappi jostain muualta.

---

¹¹⁸ Alanen, 1964,262.

¹¹⁹ Pajunen et al. 1967,840.

Tuomiokapitulin poliittisen kulttuurin keskiössä onkin juuri tasapainottelu pappien kurinpidon ja heidän etujensa puolustamisen välillä. Kaikista selkeimmin tämä tulee esille nimenomaisesti pappien välisissä riidoissa, joissa tuomiokapitulin erilaiset tavoitteet ovat ristiriidassa toistensa kanssa. Tätä tasapainottelua eri toimijoiden tavoitteiden kanssa kuvaa myös valtionrakennukseen keskittynyt Hiljanen, jonka mukaan keskeinen osa kirkkoherrojen toimintaa oli jatkuva tasapainoilu maallisen hallinnon, tuomiokapitulin ja paikallisyhteisön kanssa. Keskeistä näille vuorovaikutus suhteille oli se että kaikki hyötyivät niistä jollakin tavalla.¹²⁰ Paikallisyhteisö oli myös usein myötämielinen pappien hennolle kohtelulle, sillä se arvosti yhtäläillä harmoniaa ja tasapainon ylläpitämistä. Aronsson korostaa paikallisyhteisön käsitystä onnen ja vaurauden yhteisöllisestä käsityksestä. Tämän vuoksi paikallisyhteisö arvosti usein sitä, että asiat pysyivät ennallaan, sillä yhden henkilön menestys ja onni oli aina poissa muilta. Aronsson kuitenkin huomio, että malli on saanut osakseen kritiikkiä sen liiallisesta staattisuudesta, sillä se ei ota huomioon koko talonpoikaisyhteisön

Tuomiokapitulin toimintaan vaikutti myös merkittävästi sääty-yhteiskunnan asettamat rajoitukset. Esimerkiksi Pieksämäen tapauksessa, jossa kirkkoherra Posen oli varsin selkeästi syyllinen, niin ei tuomiokapituli voinut asettua täysin kappalaisen rinnalle. Patriarkaalinen sääty-yhteiskunta vaati jokaiselta säädyltä omaa tapalakiansa ja säätykunniaan. Kirkkoherra oli kappalaisen esimies ja siten tätä ylempänä. Kirkkoherran avoin vastustaminen, siitä huolimattakin että tämä saattoi olla väärässä oli tuomittavaa, koska se järkytti koko yhteiskunnan järjestystä. Tämän järjestelmän ylläpito näyttäytyy siinä, kuinka sääty ja asema vaikuttivat yksilöiden saamiin rangaistuksiin.¹²¹

Jopa erittäin huonosti käyttäytyvän papin rankaiseminen saattoi olla vaikeaa, sillä rankaisu toi lisähuomiota papin huonolle käytökselle ja lisäsi näin koko säädyn häpeää. Esimerkiksi käy Tuusulan armovuodensaarnaja Petter Buchtin tapaus vuodelta 1798. Bucht oli jäänyt armovuoden jälkeen seurakuntaan apulaiseksi virkaa

---

¹²⁰ Hiljanne, 2019, 113.

¹²¹ Esimerkiksi Porin jalkaväkirykmentti pyysi vuonna 1755 että sen aliupseereita ei enää rangaistaisi fyysisesti, koska he näin menettäisivät kaiken sen kunnian ja arvostuksen mikä heidän asemalleen kuului. Wirilander, 1974 ,77.

tekevän kirkkoherran sairastuttua. Kuitenkin hän herätti alueella pahennusta juopottelunsa vuoksi, sekä siksi että vietti aikaa "säädöttömässä" seurassa. Lääninrovastin nuhteluiden lisäksi Bucht joutui tuomiokapitulin kuulusteltavaksi, joka kuitenkin päästi hänet jatkamaan virkaansa varoituksella sen jälkeen kun Bucht oli vannonut tehneensä parannuksen. Kapituli lupasi siirtää hänet jonnekin muualle, jossa hänen huonot tapansa eivät olleet tiedossa.¹²²

Näin tuomiokapituli päätyi piilottamaan mahdollisen huonon käytöksen maton alle sen sijaan että olisi rangaissut huonokäytöksistä Buchtia. Mitä luultavimmin taustalla oli ajatus Buchtin toimeentulon turvaamisesta. Myös havainnot muualta tukevat edellä esitettyä tuomiokapitulin toimintatapaa. Lapualla kappalainen Johannes Wallenius joutui vuonna 1657 tuomiokapitulin eteen, koska oli ensin nimitelty ja sitten tapellut kirkkoherransa kanssa. Wallenius pyysi tekojaan anteeksi ja kapituli antoi hänen pitää virkansa sillä ehdolla että tämän jatkossa olisi kuuliainen kirkkoherralleen. Lopulta Wallenius kuitenkin erotettiin lopullisesti tappeluiden vuoksi muutaman vuoden.¹²³ Tässäkin tapauksessa tuomiokapituli oli sovitteliva ja oli valmis antamaan papille useita mahdollisuuksia parantaa toimintaansa.

Kapitulin valitsema linja näyttäytyy varsin erilaiselta, kun sitä verrataan muiden säätyläisyhteisöjen tapoihin siivota pois säädyn tapalakkia rikkoneet yksilöt.¹²⁴ Aikakauden poliittisen kulttuurin kuvastaa myös se, kuinka tuomiokapituli ei hyväksynyt pappien kahdenkeskistä sopimista, vaan vaati ongelmien käsittelyä myös virallisesti kapitulin istunnossa. Tämä voidaan nähdä esimerkiksi siinä miten kapituli käski Gestrinin luokseen, vaikka Barck oli vakuuttanut kirjeessään asioiden tulleen jo sovituksi.

---

¹²² Peltovuori, 1975, 303.

¹²³ Vuonna 1661 tuomiokapituli oli kuitenkin jälleen valmis asettamaan nämä Kauhan kappalaiseksi, mutta paikallisyhteisö vastusti sitä kiivaasti ja valitsi toisen papin Hurmerinta, 2008, 86.

¹²⁴ Vertaa Wirilander, 1974, 73-74.

Asetelma: Virkariitojen osapuolet, keinot ja tavoitteet

Virkariitojen osapuolet, keinot ja tavoitteet	Tavoitteet	Keinot
Tuomiokapituli	<p>Säätykurin ylläpitäminen</p> <p>Harmonian ja jatkuvuuden ylläpitäminen seurakunnassa</p>	<p>Kutsuminen kuulusteluihin</p> <p>Rovastin- ja piispantarkastukset</p> <p>Uhkasakot, erottaminen, Maallisella oikeudella uhkailu</p> <p>neuvottelu</p>
Kirkkoherrat	<p>Maineen säilytys paikallisyhteisössä</p> <p>Säätykurin ylläpitäminen</p>	<p>Raportointi tuomiokapitulille</p> <p>Tapahtumien esitleminen itselle edullisessa valossa</p> <p>vastapuolen syyttäminen huonosta viranhoidosta</p> <p>vastapuolen syyttäminen säädylle sopimattomasta ja törkeästä käytöksestä</p>

Virkariitojen osapuolet, keinot ja tavoitteet	Tavoitteet	Keinot
Kappalaiset/apulaiset	<p>Itsenäisyyden ylläpitäminen</p> <p>Eteneminen virkauralla</p> <p>Oman toimeentulon turvaaminen</p> <p>Maineen säilytys paikallisyhteisössä</p>	<p>passiivinen vastarinta, kuulustelujen välttely,</p> <p>käskyjen tahallinen väärinymmärtäminen</p> <p>Raportointi tuomiokapitulille</p> <p>Tapahtumien esitleminen itselle edullisessa valossa</p> <p>vastapuolen syyttäminen huonosta viranhoidosta</p>
Paikallisyhteisö	<p>Taloudellisten etujen puolustaminen</p> <p>Halu saada omia etuja ymmärtävä pappi seurakuntaan</p>	<p>Tuen osoittaminen pappien lähettämässä kirjeissä</p> <p>Passiivinen vastarinta, esimerkiksi kieltäydytään äänestämästä papinvaaleissa</p>

4.PÄÄTÄNTÖ

Pappienväliset virkariidat olivat monimuotoisia prosesseja, joiden kulkuun vaikuttivat useat tekijät ja toimijat. Virkariidat syntyivät pääasiallisesti kirkkoherrojen ja näiden kappalaisten välille. Syyt vaihtelivat, mutta keskeinen selittävä tekijä oli se että kappalaisilla ja kirkkoherroilla oli eri käsitys siitä, kuinka merkittävä auktoriteetti ja määräysvalta kirkkoherralla oli ja minkälaisia oikeuksia kappalaisella itsellään oli. Esimerkiksi se kenelle kuuluivat tietyt taloudelliset edut, tai mihin töihin kirkkoherra saattoi kappalaisen kärkeä nousivat useissa tapauksissa merkittäviksi riidanaiheuttajiksi. Taustalla voidaan huomata vaikuttavan sääty-yhteiskunnan muutos ja kappalaisten näkemys siitä, että heidän omat henkilökohtaiset tavoitteensa olivat tärkeämpiä kuin sääty-yhteiskunnan määräämät tapalait. Tämä osaltaan kuvastaa 1700-luvulla alkanutta poliittisen kulttuurin muutosta yksilöllisempään ja joissain määrin demokraattisempaan suuntaan. Tämä vaikutti usein myös riitoihin siten, että kirkkoherrat syyttivät kappalaisia säädylle sopimattomasta käytöksestä, kuten hermostuneelta saarnaamisesta tai vääränlaisesta pukeutumisesta.

Virkariita prosesseissa voidaan havaita myös merkkejä aikakauden poliittisesta kulttuurista. Erityisesti tuomiokapitulien sovittelu- ja neuvotteluihin pyrkivä toimintatapa sopii yhteen aiemman tutkimuksen luomaan kuvaan siitä, kuinka varhaismodernin yhteiskunnan poliittisen kulttuurin keskeisimpiä aatteita olivat konfliktien välttely ja harmonia. Tuomiokapituli pyrki siis aina neuvottelemaan pappien kanssa, eikä mielellään käyttänyt voimakkaita rangaistuskeinoja, kuten virasta erottamista. Sen ensisijainen tavoite oli saada riita loppumaan, jotta seurakunnan olot voisivat vakautua ja pappien välinen harmonia palautuisi. Kapitulien toimintaa selittää yleinen poliittinen kulttuuri ja normit, mutta myös käytännöllisyys, sillä tuomiokapitulilla ei ollut kykyä pakottaa pappeja eroamaan tai tottelemaan, jos nämä päättivät vastustaa sitä. Kapituli ei voinut suoraan kärkeä ketään henkilöä esimerkiksi vangitsemaan tai ajamaan pappia pois virastaan. Näissä

tapauksissa tuomiokapitulin tuli tukeutua maallisiin organisaatioihin ja virkamiehiin, joihin se ei voinut täysin luottaa.

Myös papit päätyivät pääasiallisesti neuvottelemaan tuomiokapitulin kanssa. Yleisin keino ratkaista riita oli ensin neuvotella toisen papin kanssa, ja kun tämä ei tuottanut tulosta, niin jompi kumpi papeista otti yhteyttä tuomiokapituliin ja pyysi sitä neuvomaan ja auttamaan. Kirjeissä papit pyrkivät osoittamaan retorisin keinoin omaa syyttömyyttään, nöyryyttään ja säätyyhteiskunnan normeihin sopeutumistaan. Samalla pyrittiin osoittamaan vastapuolen olevan syyllinen virkavirheisiin ja yleiseen säädylle sopimattomaan käytökseen. Tutkimuksen merkittävin tulkinta on kuitenkin se että papit eivät aina sopeutuneet ratkaisemaan riitoja tuomiokapitulin ehdoilla, vaan heillä oli merkittävästi omaa toimijuutta ja halua ratkaista riitoja omilla tavoillaan. Papit saattoivat esimerkiksi vältellä tuomiokapitulin ja sen edustajien tapaamista, jotta riitatapauksen selvittely hidastuisi tai viedä riitatapauksen käsittelyn maalliseen oikeuteen. Pappien tavoitteet vaihtelivat myös hyvinkin paljon, ja ne voidaan jakaa kahtia kirkkoherrojen ja kappalaisten välille. Kappalaisten yleisimpiä tavoitteita olivat muun muassa oman itsenäisyyden ylläpitäminen, ja oman toimeentulon turvaaminen. Kirkkoherroilla sen sijaan yleisiä tavoitteita olivat muun muassa säätykurin ylläpitäminen ja oman maineen suojaaminen.

Paikallisyhteisön merkitys riitatapauksissa oli merkittävä, mutta sen oma ääni jäi yleensä näkymättä istuntopöytäkirjoissa. Sen merkitys korostuu kuitenkin kapitulin ja pappien retoriikassa, jossa tuotiin esille esimerkiksi mitä mieltä paikallisyhteisön jäsenet olivat riidasta, ja kuinka he paljon he tiesivät siitä. Paikallisyhteisön tavoitteiden määrittely on myöskin hankalaa, muuta voidaan huomata että yleensä paikallisyhteisölle oli tärkeää säilyttää seurakunnassa sellainen pappi, joka ymmärsi heidän vaikeuksiaan ja tuki heitä vaikeissa tilanteissa.

Virkariitaprosesseissa voidaan havaita myös piirteitä hitaasta poliittisen kulttuurin muutoksesta ja sääty-yhteiskunnan rapautumisesta. Tämä näkyy muun muassa siinä

miten kappalaiset kapinoivat kirkkoherrojen auktoriteettia vastaan ja arvostavat omia henkilökohtaisia saavutuksiaan enemmän kuin säädyntapalasia.

Virkariitojen tutkimus siis osaltaan vahvistaa aikaisemman tutkimuksen luomaa kuvaa aikakauden poliittisesta kulttuurista, mutta myös samalla korostaa osapuolien toimijuutta ja näiden kykyä puoltaa omia asioitaan. Jatkotutkimuksessa voitaisiin asiaa tarkastella pidemmällä aikavälillä ja suuremmalla aineisto määrällä. Olisi esimerkiksi kiinnostavaa nähdä muuttuvatko virkariitojen prosessit 1800-luvulla sääty-yhteiskunnan rapautuessa lopullisesti.

LÄHTEET

Alkuperäislähteet

Porvoon tuomiokapitulin arkisto I. C PÖYTÄKIRJAT. Ca Puhtaaksikirjoitetut istuntopöytäkirjat. Ca:41. Istuntopöytäkirjat, 358 s., asiahakemisto (1776-1776). Kansallisarkisto. Viitattu 20.2.2024.

Porvoon tuomiokapitulin arkisto I. C PÖYTÄKIRJAT. Ca Puhtaaksikirjoitetut istuntopöytäkirjat. Ca:45. Istuntopöytäkirjat, 954 s., asiahakemisto (1780-1780). Kansallisarkisto. Viitattu 5.4.2024.

Porvoon tuomiokapitulin arkisto I. C PÖYTÄKIRJAT. Ca Puhtaaksikirjoitetut istuntopöytäkirjat. Ca:49. Istuntopöytäkirjat, 397 s., asiahakemisto (1784-1784). Kansallisarkisto. Viitattu 15.3.2024.

Porvoon tuomiokapitulin arkisto I. C PÖYTÄKIRJAT. Ca Puhtaaksikirjoitetut istuntopöytäkirjat. Ca:58. Istuntopöytäkirjat, 959 s., asiahakemisto (1793-1793). Kansallisarkisto. Viitattu 5.4.2024.

Porvoon tuomiokapitulin arkisto I. C PÖYTÄKIRJAT. Cf Piispantarkastuspöytäkirjat. Cf 2:2. Piispantarkastuspöytäkirjat (1793-1796). Kansallisarkisto. Viitattu 24.4.2024.

Tutkimuskirjallisuus

Alanen, Aulis J., ja Jalmari Jaakkola. *Suomen historia: 10, Suomen historia kustavilaisella ajalla*. Porvoo, Helsinki, WSOY, 1964.

Aliseda, Atocha. *Abductive Reasoning: Logical investigations into discovery and explanation*. Dordrecht: Springer, 2006.

Almond, Gabriel Abraham, ja Sidney Verba. *The civic culture: political attitudes and democracy in five nations*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 2015. <https://doi.org/10.1515/9781400874569>.

Carlsson, Sten. *Bonde - präst - ämbetsman: Svensk ståndscirkulation från 1680 till våra dagar*. Stockholm, 1962.

Hiljanen, Mikko. *Suomalaiset kirkkoherrat Ruotsin valtion rakentajina 1550-luvulta 1610-luvulle*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 2019.

Hirvonen, Saimi. *Pielisjärven pitäjän historia 1721-1810: 2*. Helsinki: Pielisjärven seurakunta, 1939.

Hurmerinta, Riitta-Ilona, historian ja etnologian laitos, Jyväskylän yliopisto, university of Jyväskylä, ja 3031. *Monessa mukana: Papiston vuorovaikutussuhteet Lapualla vuosina 1652-1674*. 2008.

Hyrkkänen Markku. *Historiallinen metodi*. Teoksessa Hokkanen, Markku, Tuomas Laine-Frigren, ja Timo Särkkä. *Matkoja aatehistoriaan: esseitä Anssi Halmesvirralle*. [1. painos]. Jyväskylä: Kampus Kustannus, 2017.

Jokinen, Arja, Kirsi Juhila, ja Eero Suoninen. *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino, 1999.

Kansanaho, Erkki. *Suomen kirkon hallinto*. Helsinki: Gaudeamus, 1976.

Kalela Jorma. *Tutkijan vapaus historian tutkimuksessa*. Teoksessa Karjalainen, Sakari, Veikko Launis, Risto Pelkonen, ja Juhani Pietarinen. *Tutkijan eettiset valinnat*. Helsinki: Gaudeamus, 2002.

Karonen, Petri. *Pohjoinen suurvalta: Ruotsi ja Suomi 1521-1809*. 3. uud. p. Helsinki: WSOY, 2008.

Karonen, Petri, Marko Hakanen, ja Piia Einonen. *Personal agency at the swedish age of greatness 1560-1720*. Helsinki: Finnish Literature Society SKS, 2017. <https://doi.org/10.21435/sfh.23>.

Kipping, Matthias, Wadhvani, R. Daniel & Bucheli, Marcelo. *Analyzing and interpreting historical sources: A basic methodology*. Teoksessa Bucheli, Marcelo, ja Rohit Daniel Wadhvani. *Organizations in time: history, theory, methods*. Oxford: Oxford University Press, 2014.

Koskenvesa, Esko *Borga gamla domkapitel 1723-1923*. Teoksessa. Kärki, Pekka, Launos Aarne, Koskenvesa Esko, Träskman Gunnar. *Huset vid Kungsoägen: Borgå domkapitel 1723-1983*. Borgå: Tryckeri och Tidnings ab, 1983

Koskenvesa, Esko. *Synodaalikokous Porvoon hiippakunnan hallinnossa 1723-1870: Welche Rolle spielte die synodalversammlung in der verwaltung der diözese Porvoo von etwa 1720-1870*. Hki: Suomen kirkkohistoriallinen seura, 1984.

Matinolli, Eero. *Porvoon hiippakunnan papinvaalit ja papinvirkkojen täyttäminen aikakautena 1721-1808: sosiaalishistoriallinen tutkimus.* Turun Yliopiston Julkaisuja. Sarja B,1957.

Lappalainen, Pekka. *Pieksämäen seudun historia: Pieksämäki, Jäppilä, Virtasalmi Ja Pieksämäen kauppala. 1*. Pieksämäki: Pieksämäen seudun historiatoimikunta, 1961.

Lindström, Peter. *Prästval och politisk kultur 1650-1800*. Umeå: Institutionen för historiska studier, Univ, 2003.

Pajunen, Matti, Veikko Huttunen, ja Tuovi Sivonen. *Puumalan historia: 2, Puumalan vaiheet Turun rauhasta nykyaikaan*. Puumala: Puumalan kunta ja seurakunta, 1967.

Strömberg, John. *Studenter, nationer och universitet: Studenternas härkomst och levnadsbanor vid akademien i Åbo 1640-1808*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland, 1996.

Tampereen hiippakunta. Tuomiokapituli, Suomen evankelis-luterilainen kirkko. Tampereen hiippakunta. Tuomiokapituli, Simo Heininen, ja Tampereen hiippakunnan tuomiokapituli. *Viipurin-Porvoon-Tampereen hiippakunnan Historia 1554-2004*. Helsinki: Edita, 2005.

Tegborg, Lennart, ja Harry Lenhammar. *Sveriges kyrkohistoria: 5, individualismens Och upplysningens tid*. Stockholm: Verbum, 2000.

Tielaitos, Jaakko Masonen, Tapani Mauranen, ja Petri Halinen. *Tuhat vuotta tietä, kaksisataa vuotta Tielaitosta: 1, Maata, Jäätä, Kulkijoita : Tiet, Liikenne Ja Yhteiskunta Ennen Vuotta 1860*. Helsinki: Edita, 1999.

Tilly, Charles. *Coercion, Capital and European States, AD 990-1992*. Cambridge (Mass.): Blackwell, 1992.

Tommila, Päiviö. *Nurmijärven pitäjän historia: 2, Itsenäisen Nurmijärven pitäjän vaiheet*. Nurmijärvi, 1959.

Urquhart, Cathy. *Grounded theory for qualitative research: a practical guide*. Los Angeles, Calif. ; London: SAGE, 2013.

Yrjö Kotivuori, *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852*. Verkkojulkaisu 2005 <<https://ylioppilasmatrikkeli.fi>>

Villstrand, Nils Erik. *Anpassning eller protest: Lokalsamhället inför utskrivningarna av fotfolk till den svenska krigsmakten 1620-1679*. Åbo ; Pargas: Åbo akademis förlag : Tidningsbokhandeln, distr, 1992.

Wirilander, Kaarlo. *Herrasväkeä: Suomen säätyläistö 1721-1870*. Helsinki: Suomen historiallinen seura, 1974

Österberg, Eva. *Bönder Och Centralmakt i Det Tidigmoderna Sverige. Konflikt - Kompromiss - Politisk Kultur*. *Scandia* 55, nro. 1,1989.

Liitteet

Lyhenteet

Ptkp=Porvoon tuomiokapitulin Istuntopöytäkirja
piisp.tark.=Piispantarkastuksen pöytäkirja

Porvoon hiippakunnan tuomiokapitulin kokoonpano kustavilaisella ajalla

PIISPAT

GABRIEL FORTELIUS, 1762-1788

PAUL KROGIUS 1789-1792

ZACHARIAS NAEUS 1792-1809

TUOMIOROVASTIT

PAUL KROGIUS 1769-1789

ZACHARIAS NAEUS 1791-1792

MAGNUS JACOB ALOPAEUS 1794-1809.

LEHTORIT

ANDERS KRAFTMAN   1741-1791

PETRUS BONSDORFF	1750-1779
JOHAN BORGSTRÖM D.Ä	1750-1785
GUSTAF ORRAEUS	1759-1782
MAGNUS J. ALOPAEUS	1771-1794
JOHAN G. LIND	1780-1809
SIGFRID PORTHAN	1783-1798
PETTER BONSDORFF	1784-1800
CARL F. MEINANDER	1785-1803
JOHAN BORGSTRÖM D.Y.	1795-1836
PEHR, J. ALOPAEUS	1798-1811
SAMUEL W. HEURLIN	1801-1809
MAGNUS ALOPAEUS	1804-1817

NOTAARIT

ELIAS AGANDER	1765-1778
JOHAN WALLENIUS	1778-1789
ERIK JOHAN SLOTTAMAN	1789-1810